

Tijdschrift

voor

Indische Taal-, Land- en Volkenkunde

Uitgegeven door het

**Koninklijk Bataviaasch Genootschap
van Kunsten en Wetenschappen**

Deel LXIX

1929

Batavia

ALBRECHT & Co.

INHOUD.

Bijdragen.

	Blz.
P. WINK. De Ontwikkeling der Inheemsche Rechtspraak in het Gewest Benkoelen.....	1
PROF. DR. A. PANNEKOEK. Een merkwaardig Javaansch sterrebeeld	51
DR. H. VAN DER VEEN. Nota betreffende de grenzen van de Sa'dansche taalgroep en het haar aanverwante taalgebied.....	58
R. A. DR. H. DJAJADININGRAT. De ceremonie van het „Poela batèè” op het graf van Sultan Iskandar II van Atjeh (1636-1641).....	97
H. J. DE GRAAF. De gezichten op Oud-Batavia vanuit zee.....	237
JAC. WOENSDREGT. Rampi'sche Verhalen.....	254
J. KUNST en R. MACHJAR KOESOEMADINATA. Een en ander over Pélog en Sléndro	320
V. OBDEYN. De Langkah Lama der Orang Mamak van Indragiri.....	353
MR. P. C. BLOYS VAN TRESLONG PRINS. Origineele bescheiden van en over Georgius Everhardus Rumphius.....	426

Boekbespreking.

DR. F. D. K. BOSCH. Bespreking van Dr. W. F. Stutterheim, <i>A Javanese Period in Sumatran History</i>	135
--	-----

Verslagen.

Verslagen en Mededeelingen van de Afdeeling Taal-, Land- en Volkenkunde van het Koninklijk Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen	157
---	-----

Rampi'-sche Verhalen ¹⁾

vertaald en van aantekeningen voorzien

door

JAC. WOENSDREGT

in leven Zendingleeraar van het Ned. Zend. Gen. in
Midden-Celebes.

1. TOHAMBOKO I LOWA.

Mohambokomo toa'. Nopekokaœ, haœwa' moana'.
Noti'i toma'ani: „Oewa' lu intoeto haduë.”

Ha'i mohai-hai, notoko'i towëwe'ë. Kato'o mekira-
kira towëwe'ë, noti'i ako motede'. Kopepona'oenamo
ka tambira, ako i lelona Lowa, moana' ito'o. Kopoana'na
lu, nopëlihi ana'na. Hëni'i nëdia' boë' toloœe ako more-
woe o'ana' tëie'.

Norewoemo boë'. Ba toloœe mini, kode'mo o'ana' nopo-
doelœeki boë' pe tambina toempoe boë'. Hupa' i tambi,
noti'i toempœna: „Tie'mo boë'ta; ba moana'mo, ala
morue ilali ngkera.” Hëni'i nopehëriki pe lali ntambi
tëie' o'ana'. Noti'i toempœe boë': „Hihemë mampoha-
ntambi boë'ta?” Kolioenamo nobaha' o'ana', noti'i:
„Ha'ië boë' to mampemolœki'a, hangaa-ngaa toa'!”
Noti'i womo o'ana': „Ino'kœ To-i-Lowa. Hëni'i nopë-
lihi'a ino'kœ; hëni'i hupa' boë' ito'o, nopantœe'ki'a
ranta-ranta' nopoporongko'i'a, hëni'i wae toewœe'. Hoe-
roœana kode'a, toloœe mini norewoe boë', hëni'i wae no-
këmi hoemëi pe ingkëi.” Hëni'i noti'i toempœe boë':
„Hadëi ha'ië to memoœo ka boë'.”

¹⁾ Rampi' is een landschap in Midden-Celebes, behoorende tot
de Afdeeling Paloppo.

Hëni'i waa wo'o manonto kotoewoe'na o'ana' tēie'; nobaha'mo wo'o toempoe boë' koewa'na to mantibe'i. Mehëka'mo o'ana' tēie' i toempoe boë'. Hëni'imo noti'i o'ana', meitënë parewa, noti'i: „Hapëmo de, oewe', hëie'e?” Hëni'i noti'i oewe'na: „Tobo' laro, labe to.” Meitënë womo o'ana': „Hapë iaeli, be to oewe', hie'e?” Mehëni' oewe'na: „To niti'imo laa labato”.

Hëni'i noti'i womo o'ana': „Pa'animo'a motungka'.” Noti'i oewe'na: „Pobaha' luko motungka', be?” Noti'i womo o'ana': „Koepamponanarai motungka'.” Hëni'i nipa'ani motungka'. Konipa'anina wae motungka', nëliha' tambi pitoe onoe. Noti'i womo awana, hi Hangkaroe kona'na, noti'i: „Pa'ani'a wokae motungka'!” Nipa'ani wo'o ië motungka'. Noliha' wo'o tambi pitoe onoe. Ukë motungka', notowi hi nTai' Mawoe taba. Konoti'inamo hi nTai Mawoe: „Hiëmo, kobe Hangkaroe, nipokopaliki'a; ane mahi, be, taba hie'e, ha'i pëtëdëhi mahi, be to.”

Konodia'na mpoe'oe hi nTai' Mawoe, mojilo pe Moto Ando. Hi'alu kata nëhua hantambi, nopeti'iki kotea toempoe tambi: „Tëkëi To-i-Lowa.” Noti'i womo toempoe tambi: „Merimako', pahoe'i'moko kahe'e! ala' boja' noromoe pangka toa'.” Le ha'i hini' mahoe'i'. Noti'i toempoe tambi: „Koewe'ikiko bëkëlungkoe romba'a, moawa toa'koe roduë. Baki'koe ro'onoe mo'ohi wuda.” Noti'i o'ana': „Ane tēie', ha'i wëli' pe oembë; hoemëiromo koepohinalu ane oewa' kotoewoe'-angkoe mahoe'i'.”

Hampoe'oe wini, woete i boja'ra to pangka toa'. Kowoetena lu o'ana' tēie', noti'i: „Pemojomo këi, tapombhakoe'mo!” Ha'i membojo tēie' toa', ala' konondewamo. Nokëhiëlu, memojo pangka toa', meponaoe, akomo mamphotoeda'ki hi nTai' Mawoe. Nipekae wo'o komoroana o'ana' tēie, haewa'.

Kopitoe ando niporinti pe tirobo' tēie' o'ana', ako teoeho' i tirobo'. No'ele hi Hangkaroe, mo'o'oe tēie' taba,

pelihā'namo hi Hangkaroe. Hi'ālu ke nihoebi'i, hupa' hi Hangkaroe ito'o. Noti'i hi Hangkaroe: „Hapě re'i tonihoebi'i, kobe?" Noti'i pangka toa': „To metako mepoponi'." Noti'i hi Hangkaroe: „Oemběi, koe'ele'i?" Konotido'namo. No'ele bělena, konoti'inamo: „Peliha' kato'o, be, hoeměi!" Konidoelū-doeļū'namo těie' pangka toa', komahiramo lěki-lěki.

Polairomo rodue, nopohinalumo běkělu hěi baki' to niti'iki'i. Hupa'mo i tambira leke, i potindi'ara taba, moļilo womo hi Hangkaroe i Kotompoeha, ako nohua hantambi. Noti'i womo toempoe tambi: „Merimako, Hangkaroe, mahoeli'ko kahe'e, āla' pangka toa'romo noļooe." Noti'i womo hi Hangkaroe: „Haoewa'a hini' mahoeli'." Bate'na wo'o napanti'iki: toa', běkělu, baki', ingke' mahoeli'.

Hampoeloe' wini wo'o kato'o, woete i boļa'ra to pangka toa'. Nipotena' wo'o meponi. Ha'i kotea memoļo to pangka toa', āla' konondewamo.

Mehiělu, kotea, hělēkěre'mo hoļopi' ahe' ako kotea ni-doeļū-doeļū' o'ana' těie'. Nipekae komoroana, haoewa'.

Kopitoe ando niporinti pe tirobo'. No'ele hi nTai' Mawoe, mo'oļoe taba, pelihā'namo nTai' Mawoe. Hi'ālu nihoebi'imo, hěi hupa' ito'o. Noti'i hi nTai' Mawoe: „Hapě to i tonihoebi'i kěi?" Noti'i pangka toa': „To metako mepoponi'." Noti'i hi nTai' Mawoe: „Pohoeměi, koe'ele'i." No'ele bělena. Konopopeliha'namo kato'o. No'ore' womo hi nTai' Mawoe, āla' ha'i nodea'. Hoembo'mo i wombo', nidoelū' womo těie' pangka toa', ukě womo mahi.

Moļai womo pe tambira. Hupa'mo oewe'ra, běkělura wěri'mo. Noti'i womo hi nTai' Mawoe: „Pa'ani'a, oewe', mokahi." Nipa'ani womo kahi boelawa haonoe. Koakonomo i o'ana', konoti'inamo: „Pobanoeki'a topokahi!" Konoti'inamo, kahi ito'o wěri'. Koněluba'namo, ukě-ukě mapihe'. Peoļaramo o'ana' awana mokahi, ako womo mampopebaļa' kahira i oemě'ra. Nipobaļa'kihi womo kahira. Ukě womohi nibaļa' kahira, ako womohi mokahi. Pohěkana womo hi nTai' Mawoe. Konodia'na

womo ako motena' awana. Noti'i hi nTai' Mawoe: Adina akoemo mampona'iki kēi medoeloe." Konota'inamo kahina hi nTai' Mawoe, konēluba'namo kahina i toporaoe. Lioe-lioe nopingkoe', nowoeni pe lua'na kolioe'na. Ako noperapi', ha'i nopewe'i. Noti'i toporaoe: „Hēngkē dia'i koewikiki, ane noeti'i to mompooewa'ko." Noti'i hi nTai' Mawoe: „Haoewa'! wikiki'a kahingka." Noti'i toporaoe: „Ti'iki'a, ane hēmē to mompooewa'ko." Pehēni'namo o'ana' hie'e: „Ane hēmē tosilaka to ako mantibe pe lelo Lowa!" Noweikimo kahina, peolanamo toporaoe, ala' iēmo ino'na. Koniwēnanamo pe tambina, ha'i hini'. Noti'i lu: „Kētana re'i oewa' morewoe'a ēmbi'!" Peolana lumo. Mołaimo o'ana' tēie pe tambina. Noti'imo: „Hie'moki, be Hangkaroe, motinoewoe'moki po'oni." Nokoandoi mpoe'oe, motinoewoe'mo, bēkēlu hanatu limē mpoeloe' ro'ēka.

Vertaling.

EEN ECHTPAAR VAN LOWA.

Menschen huwden. Zij wachtten steeds, (maar) kregen geen kinderen. De man zeide: „Er (zal) er misschien wel een zijn.”

Niet erg lang (duurde het), (of) de vrouw begon de voorboden van het baren te bemerken. Toen zocht de vrouw een list, zij zeide te gaan poepen. Met daalde ze af van hun huis, ging naar het eind van het dorp (en) baarde daar. Toen ze nauwelijks gebaar had, verliet zij haar kind. Vervolgens ondernam het varken het kind te gaan verzorgen.

Het varken verzorgde het. (Het zal) ongeveer drie nachten (geweest zijn), het kind was reeds groot; (dat) het varken het voorging naar het huis van den eigenaar van het varken. Bij het huis uitgekomen, zeide zijn

*) Door de letterlijke vertaling is de stijl vaak wat gedrongen. Voor de bestudeering van den Lamboe'schen tekst is een letterlijke vertaling echter gewenscht. Tusschen haakjes gezette woorden staan niet in den Lamboe'schen tekst.

eigenaar: „Daar is ons varken; of het reeds gebaard heeft, want het was lang in het gras.” Vervolgens bracht hij dat kind in het huis. De eigenaar van het varken zeide: „Wie heeft ons varken tot echtgenoot?” Direct begreep het kind het, het zeide: „Geen varken was het, dat mij uitbracht (d.w.z. baarde), in ieder geval een mensch!” Het kind zeide weer: „Mijn moeder is een To-i-Lowa. Vervolgens verliet mij mijn moeder, vervolgens kwam daar een varken te voorschijn, het bracht mij vodden geklopte boomschors, het legde ze voor mij op een hoop, vervolgens leefde ik ook. Toen ik groot was, drie nachten verzorgde (mij) het varken, toen bracht het mij hierheen naar jullie.” Toen zeide de eigenaar van het varken: „Dan is het niet iemand die uit een varken voortkwam.”

Vervolgens was ook de afkomst van dat kind duidelijk; de eigenaar van het varken wist ook waar zij was, die (het kind) had weggeworpen. Dat kind ging wonen bij den eigenaar van het varken. Vervolgens zeide het kind, informeerende naar het huisraad, het zeide: „Wat is dit, grootvader, hier?” Vervolgens zeide zijn grootvader: „Een tooverkris, vriend, is dat.” Het kind informeerde weer: „Wat is toch dit, vriend, die grootvader zijt, dit?” Zijn grootvader antwoordde: „Dat wordt genoemd een schild.”

Vervolgens zeide het kind weer: „Sta mij toe te krijgdsansen.” Zijn grootvader zeide: „Kun je dan krijgdsansen, vriend?” Het kind zeide weer: „Ik zal mij oefenen in 't krijgdsansen.” Vervolgens werd hem toegestaan te krijgdsansen. Met dat het werd toegestaan te krijgdsansen, sprong het over zeven huizen heen. Zijn kameraad zeide weer, Hangkaroe genaamd, hij zeide: „Sta mij ook toe te krijgdsansen!” Het werd hem ook toegestaan te krijgdsansen. Hij sprong ook over zeven huizen heen. Klaar met 't krijgdsansen, hakte nTai' Mawoe een *taba*-plant om. Toen zeide nTai' Mawoe: „Dit, vriend Hangkaroe, zal mijn rouwteeken

1) nTai' Mawoe is dus het te vondeling gelegde kind.

zijn; als zij dood is, vriend, deze *taba*-plant, laat (mij) niet gestorven blijven, vriend."

Toen ging inderdaad nTai' Mawoe reizen naar het Oosten. Terzelfder tijd, zegt men, vond hij een huis; hij zeide, zegt men, tegen den eigenaar van het huis: „(Ik ben) een edelman van Lowa.” De eigenaar van het huis zeide weer: „Je bent te beklagen, keer terug van hier! want (dit is) een dorp, dat menscheneters hebben gesticht.” Ja; (hij) wilde niet terugkeeren. De eigenaar van het huis zeide: „Ik geef je twee van mijn buffels, vergezeld van twee van mijn menschen, twee van mijn mandjes gevuld met goed.” Het kind zeide: „Wat dat betreft, dat (loopt) nergens heen; dat haal ik wel aan, als ik nog leven heb om terug te keeren.”

Na tien nachten kwam (hij) in het dorp van de menscheneters (terug). Nauwelijks aangekomen dat kind, zeide het: „Komen jullie er uit, opdat we elkaar speren!” Die menschen kwamen er niet uit, want het was reeds avond. Toen het begon te lichten, kwamen de menscheneters er uit; zij daalden af om tegen nTai' Mawoe te gaan vechten. Afgewacht werd of men dat kind (zou) krijgen, (maar) neen.

Den zevenden dag werd dat kind naar een put gedreven, (en) kwam te vallen in den put. Toen Hangkaroe zag, (dat) die *taba*-plant verdord was, sprong Hangkaroe. Met dat (de put) zou bedekseld worden, kwam Hangkaroe daar te voorschijn. Hangkaroe zeide: „Wat is het toch, hetgeen daar bedekseld wordt, vriend?” De menscheneters zeiden: „Iemand die van nacht kwam om te snellen.” Hangkaroe zeide: „Waar is hij, opdat ik hem zie.” Toen liet men hem zien. Toen hij zijn vriend zag, zeide hij: „Spring weg van daar, vriend, kom hier!” Toen werden die menscheneters gezamenlijk bestreden, ze kwamen allen te sterven.

Bij het vertrek van de twee, haalden ze áán de buffels en de mandjes met goed, die hun waren toegezegd. Bij hun eigen huis gekomen, op de plaats waar zij de *taba*-plant hadden geplant, reisde Hangkaroe weer naar het

Westen, (waar) hij een huis vond. De eigenaar van het huis zeide weer: „Je bent te beklagen, Hangkaroe, keer terug van hier, want dat daar zijn menscheneters.” Hangkaroe zeide weer: „Ik zal niet terugkeeren.” Ook nu weer zegde hij toe: menschen, buffels, mandjes, opdat (hij) terug (zou) keeren.

Tien nachten daarna, kwam hij (weer terug) in het dorp der menscheneters. Zij werden geroepen om te snellen. Naar men zegt, kwamen de menscheneters er niet uit, want het was reeds avond.

In de vroegte, zegt men, rammelden de valzwaarden, om, zegt men, dat kind gezamenlijk te vernietigen. Afgewacht werd of men het (zou) krijgen, (maar) neen.

Den zevenden dag werd het naar een put gedreven. Toen nTai' Mawoe zag, (dat) de *taba*-plant verdord was, sprong nTai' Mawoe. Met dat (de put) zou bedekseld worden, kwam hij (nl. nTai' Mawoe) daar te voorschijn. nTai' Mawoe zeide: „Wat is daar in hetgeen jullie bedekselen?” De menscheneters zeiden: „Iemand die vannacht kwam om te snellen.” nTai' Mawoe zeide: „Kom hier, opdat ik hem zie”. Toen hij zijn vriend zag, sprong hij; nTai' Mawoe haalde hem er weer uit, want hij (nl. Hangkaroe) kon niet bij (den rand). Boven aangekomen, werden die menscheneters weer gezamenlijk aangevallen, allemaal stierven zij weer.

(Zij) vertrokken weer naar hun huis. Bij hun grootvader aangekomen, waren hun buffels veel. nTai' Mawoe zeide weer: „Sta mij toe, grootvader, te tollen”. (Hem) werd weer gegeven een gouden tol. Toen hij naar de kinderen ging, zeide hij: „Werp neer (de tollen), dat wij tollen!” Met dat hij het zeide, waren daar veel tollen. Toen hij ze gooide, barstten ze allemaal. Toen huilden de kinderen die met hem tolden, ze gingen weer tollen voor zich laten snijden bij hun vader. Hun werden weer tollen gesneden. Toen er weer tollen waren gesneden, gingen ze weer tollen. nTai' Mawoe kreeg er weer zin in. Hij ging zijn kameraden weer roepen.

nTai' Mawoe zeide: „Welnu, ik zal eerst (mijn tol) voor jullie aftrekken.” Toen nTai' Mawoe zijn tol aftrok, vloog zijn tol naar een naaister. Terstond nam zij hem, zij verborg hem onder haar rok. Hij ging hem vragen, zij gaf hem niet. De naaister zeide: „Eerst dan geef ik hem, als je zegt, wie je het aanzijn heeft geschonken.” Toen antwoordde het kind dit: „Wie zou de onverlaat zijn, die (mij) ging wegwerpen aan het eind van het dorp!” Toen zij zijn tol gaf, begon de naaister te huilen, want zij was zijn moeder. Toen zij hem wilde brengen naar haar huis, wilde (hij) niet. Hij zeide slechts: „(Dacht je) dat er niemand is, die mij toch al verzorgde?” Toen huilde hij. Dat kind vertrok naar zijn huis. Hij zeide: „Hier zijn we, vriend Hangkaroe, laten wij morgen „levenskracht verzamelen”. Inderdaad, toen de zon opkwam, verzamelden (ze) levenskracht, honderd en vijftig buffels aten zij.

A a n t e e k e n i n g e n .

Tohamboko „echtpaar”, lett. „die (to) één paar (*hamboko*, st. *boko*) vormen”; *mohamboko* „één paar vormen, huwen”. Zie voor *to* Mythen en Sagen, bl. 9, voor *boko*, bl. 18 (Mythen en Sagen der Berg-Toradja's, door schrijver dezes, verschenen in Verhandelingen van het Kon. Bat. Gen. voor K. en W., dl. LXV, 3e stuk, in het vervolg aangeduid met M. en S.).

I, plaatsaanduidend voorzetsel in de beteekenis van „te, bij, aan”.

Lowa, naam van een oude reeds lang verlaten vestiging, ten W. van Bangko, een der stamdorpen van Rampi'.

Het suffix *-mo* is syn. met het Mal. *-lah*; het maakt de handeling tot een feit. Vgl. M. en S., bl. 17.

Toa' „mensch”.

Nopekokaœ „hij wachtte steeds”. Eigenlijk is bedoeld „zij wachtten steeds.” Maar i.p.v. *ro-*, 3e pers. mv., wordt evenals in de andere Bergtalen vaak de 3e pers.

enk. gebruikt. *No-*, 3e pers. enk., Nap., Bad., Bes. *na-*. Waar *ra-* vrijwel passief is geworden, is *ro-* min of meer actief gebleven, en staat het tegenover het passieve *ni-*. *Ro-* wordt niet veel meer gebruikt. Waar *no-* vaak de beteekenis heeft gekregen van „men”, zou men hier ook goed kunnen vertalen „men wachtte steeds”. *Nopekokaoe* heeft in zich de secundaire stam *kokaoe* (een echte Rampiër zou zeggen *kěkaoe*); de reduplicatie dient hier om den langen duur van het wachten aan te geven. De voorgevoegde pron. pers. zijn: *koe-* „ik”, *noe-* „jij”, *no-* (*ně-*) „hij”, *ki-* „wij” excl., *to-* „wij” incl., *i-* „gij”, *ro-* „zij” act., *ni-* „zij” pass.

Haoewa' (Mahale *haěwa*) „niet”, is samengesteld uit *ha* „niet”, en *oewa'*, *ěwa* „zijn”. Vgl. het door Dr. N. Adriani opgemerkte over de ontkenningen in „De Bare'e sprekende Toradja's”, III, bl. 144. Naast *haoewa'* komt voor in de beteekenis van „niet”: *ha'i*, hetgeen staat voor *ha* „niet”, en *iě* „hij”; lett. zou het dus beteekenen „niet hij”, maar dan zegt men *ha'iě* „dat is het niet”, ident. met Mal. *boekan dia*. Ook zegt men *haki* „niet wij”, excl.

Ik vergat nog op te merken, dat de *a* onder invloed van prae- en suffixen vaak *ě* wordt. In *nopekokaoe*, Mah. *nopekěkaoe*, hadden we reeds een voorbeeld. Andere voorbeelden zijn: *wamba'* „deur”, *nivěmbě'i* „dat zij gesloten, lett. be-deur-d, worde”; *awa* „makker, kameraad”, *nipoěwěni* „als kameraad hebben, vergezeld zijn van”; *mehura* „zitten, *nikěhurěni* „er wordt op gezeten”; *-kě-* in *nikěhurěni* is oorsp. *-ka-*.

Hier en daar moest ik, ter verduidelijking van den tekst, in de vertaling een woord invoegen, daar de To Lamboe zich blijkbaar kort uitdrukken.

Moana' „baren”, eig. „kinderen hebben”. In 't Bad. komt naast *moana'* voor: *moanaka*. Het achtervoegsel *-ka* is 't Mal. *-kan*.

Noti'i „hij zeide”, st. *ti'i*, Bar. *to'o*.

Toma'ani „man”, lett. „die moed bezit”, vgl. Mal. *bĕrani*, Bad. *warani*; *toma'ani* = Bad. *tomoane*.

Lu, lĕu, looe „slechts”. Voor den klinker *u* zie M. en S., bl. 13.

Intoeto is samengesteld uit *intoe* en *to*. *Intoe* „misschien, wellicht”; *to* is Bad. *onto*, *moto*, *nto*, Nap. *oto*. Het is een zwak versterkend, bevestigend partikel. Voorbeelden van het gecombineerd gebruik van *intoe* en *to*: *Oewa'mo boi wia?* „Is er al gestampte rijst?” *Handoa' ntenĕ oewa', angkana oewa' intoeto.* „Zij is er nog niet, maar ze zal er wel zijn, komen”. *Hemĕ intoe to hoemĕi ihe'e?* „Wie is het wellicht die hier komt?” *Oewa' intoeto toa' to hingki hoemĕi.* „Er zullen wel menschen zijn die hierheen zullen komen”. *Hemĕ intoe to toempoenĕ?* „Wie is wellicht de eigenaar er van?”

Haduĕ (voor de *ĕ* zie M. en S., bl. 12) „één”, st. *duĕ*, een soortaanwijzer, meestal voor personen gebruikt.

Mohai-hai „erg lang”, st. *hai*, in de andere Bergtalen *hae*, *sae*. Naast *hai* komt voor *ntai*, bijv. in *bola ntai* „oud (verlaten) dorp”. Door herhaling wordt in dit geval de beteekenis versterkt. Het praefix *mo-* is in de andere Bergtalen *ma-*.

Notoko'i „zij voelde de voorboden van het baren”, st. *toko'*.

Towĕwe'e, st. *we'e*, Bar *we'a*.

Kato'o „van daar, van toen af, toen”, samengesteld uit *ka-* „vanaf”, en *to'o*, Bad. *do'o* „daar”. In 't Bad. worden de beide deelen dezer samenstelling nog verbonden door *i*: *ka-i-ndo'o*.

Mekira-kira „om den tuin leiden, bedriegen”, st. *kira* „list”, dus lett. „naar een list zoeken”.

Ako „gaan”, vgl. Nap. *lao*, Bad. *mao* van *moloemao*, hetgeen eveneens „gaan” beteekent. *Tadoelako* „voorlooper, leider”.

Motede' „poepen”, st. *tede'* „poep”; *hantede'* Bad. „een beetje”. In plaatsnamen *Tede'* Boë' „varkenspoep” en *Tede'* Bĕkĕlu „buffelpoep”. Het tegenwoordige dorp

Tede' Boë' heet eigenlijk Tede' Bëkëlu, omdat heel lang geleden een langdurige zonsverduistering heeft plaatsgehad. Nauwelijks had men de rijst uitgeplant of de duisternis begon. Ze duurde ongeveer 7 maanden. Het was zóó duister, dat men geen hout kon gaan zoeken, en daarom gebruikte men buffeldrek als brandstof. (Het gebruiken van buffeldrek als brandstof schijnt meer gebruikelijk te zijn geweest; Valentijn vertelt ten minste, dat de To Nappo (To Napoe) vroeger zóó talrijk waren, dat er geen brandhout genoeg was, en men daarom buffeldrek stookte.) Toen de duisternis optrok, was de rijst goed om gesneden te worden.

Kopepona'oenamó kan verschillend vertaald worden. In woorden met 't praefix *ko-* en suffix *-na* ligt iets accidenteels, iets plotselings. Zoo kunnen we deze uitdrukking vertalen door „met daalde ze af”, maar ook door „toen ze afdaalde”; stam van *kopepona'oenamó* is *na'oe*, Bad. *ndałoe* „dalen”.

Tambi „huis”, Bad. idem.

-ra, Bad., Nap. *nda*, Bes. *-ra*, pron. pers. suff. 3e pers. plur. „hun”. Andere pron. pers. suff.: *-(ng)koe*, *-(ng)ka*, „mijn”, *-moe*, *-ma* „jouw”, *-na*, *-ne* „zijn”, *-ki* „ons” excl., *-ta*, *-te* „ons” incl., *-mi* „uw”.

Lelo „eind, staart”.

Ito'o „daar”.

Nopëlihi (over de praepalatale | zie M. en S., bl. 11 v.v.), Bad. *napalahi* „zij verliet”, st. *lihi*, Nap. *lehi*; vgl. *lai*, Leb. Bar., Bad. *lei* „heengaan”.

Hëni'i „vervolgens, toen”.

Nëdia' „het ondernam, stelde voor, begon, maakte aanstalte”. De stam is *dia* „neerleggen”, Bar. *dika*. Een equivalent vinden we in het Bad. *moana*, dat behalve „baren”, ook „neerleggen, ondernemen, voorstellen, aanstalte maken, beginnen” bet.

Boë' „varken”, Bad., Nap., Bes. idem.

Tołooe kan vaak vertaald worden door „gaan”, alleen of in verbinding met *ako*; eig. is het een richtingaan-

wijzend woord met den stam *looe* „ginds”; vgl. Bad. *indolooe* uit *indo'o* „daar” en *looe* „ginds”.

Morewoe „verzorgen”.

O'ana' „kind”.

Tëie' of *tie'* „dat”, aanwijzend vnw.

Ba „of”. *Ba* aan het begin van een zin maakt hetgeen volgt „fraglich”. Zie de vertaling van den tekst.

Toloe „drie”, Bad. *taloe*.

Mini „nacht” wanneer na een telwoord, anders *wini*, bijv. *Wini hëngkëinia modëri haki'na*. „Vannacht was zijn ziekte erg (lett. zwaar)”.

Kode' „groot”.

Napodoeloeki „hij gaat iets of iemand voor”; st. *doeloe* „eerst, eerder, vroeger”; *toa'* *to dodoeloe* „voorouders”.

Pe „naar”, een richtingaanduidend woord.

Toempoe Leb., Bar. „heer, eigenaar”. Wanneer men echter spreekt van *toempoe tambi*, bedoelt men niet in de eerste plaats den „eigenaar” van het huis, maar de bewoners er van. Zoo ook beteekent *toempoe bola* „de bewoners van het dorp”.

Hupa, Bad. *hoepa'* „uitkomen, te voorschijn treden”. In den stam ligt iets onverwachts, het is meer „tevoorschijn schieten”.

Ala „want”.

Morue „lang” van tijd.

Ilali „in”, st. *lali*, Bad. *laloe* „inwendige, innerlijk, inborst”.

ngKera „gras”, dorp Leboni *rompo*, een wisselwoord; *rompo* bet. eig. „het verwarde”.

Napehëriki „hij ging er mee naar boven”, st. *hëri*, Bad. *sore* „bovenkomen”. In deze letterlijke beteekenis wordt het echter in Bada' niet gebruikt. *Sore* wordt gezegd van een schip (prauw) dat op het strand schuift. Het verwante *hore* beteekent binnenhalen. We zouden den zin in den tekst kunnen vertalen: „Het (var-

ken) schoof met het kind naar binnen". Verondersteld is immers, dat het varken het kind in de voorpooten draagt.

Hihemë „wie”, samengesteld uit *hi*, Bar. *i*, Mal. *si*, hetgeen ook vaak aan eigennamen voorafgaat, en *hemë*, Bad. *hema*, Bar. *sema* „wie”. Men spreekt ook van *hi Toea* „mijnheer”, waar mijnheer als eigennaam is opgevat.

Mampohantambi „tot huisgenoot hebben”, st. *tambi* „huis”, sec. stam *hantambi* „één huis, van één huis”. Vgl. ook *mampohalali* „tot bloedverwant (*halali*) hebben”. *Hantambi* bet. ook echtgenoot(e), daar de man of de vrouw in zeer bizonderen zin als huisgenoot is te beschouwen.

Kolioenamō „direct, terstond, op 't zelfde oogenblik”, st. *lioe* „voorbijgaan”. In dit *lioe* zit dus iets oogenblikkelijks. *Kolioe* is een toestand van oogenblikkelijkheid.

Nobaha' „hij weet het”, st. *baha'*; vgl. Bada. *baha'* „treffen, tegenaankomen”.

Mampemoloki'a, samengesteld uit *mampemoloki* „iets te voorschijn brengen”, st. *molo*, *boło* „uitkomen”, en het achtergevoegd pers. vnw. van den 1sten pers. enk. -'a „mij”. Gewezen moet hier worden op het merkwaardige verschijnsel, dat waar in 't Bad. de hamzah achter -a staat (dus -a'), zij in 't Leb. er aan voorafgaat.

Hangaa-ngaa „in ieder geval, beslist, zeker”; st. *ngaa*, Bar. *ngaja*.

Womo, eigenlijk *wo'omo*; st. *wo'o* „ook”. *Womo* bet. „weer”.

Ino'koe „mijn moeder (*ino'*)”, Bad. *ina'*.

Nopantaoe'ki'a „hij bracht voor mij”; st. *ntaoe'*, wat eigenlijk meer „aansjouwen” is.

Ranta-ranta' „oude, gescheurde foeja (*ranta'*)”.

Nopoporongko'i'a „hij deed op een hoop voor mij”; st. *rongko'* „op een hoop doen” (*orongko'*), syn. met *momongko*, vgl. weer Bad. *moengkoe* „heuvel”.

Wae „ook”; de eigenlijke stam zal wel *waa* zijn.

Hoeroeana „toen”.

Toewoe „leven, levend”, Bad. *toewo'*, *toeo'*.

Nokëmi „hij brengt het”, st. *këmi*.

Hoemëi „hierheen”, een richtingaanduidend woord; bet. ook „komen”, en dan in 't bizonder hierheen komen. Stam *hëi* met infix *-oem-*. Vgl. *hëi*, Bad. *hai* „en”. In Bada' zegt men i. p. v. *hoemëi*, *mai*.

Ingkëi „jullie”. Andere pron. pers. subst.: *Akoe* „ik”, *ingko* „gij”, beleefde vorm *ingkëi*, *ië* „hij”, *ingka* „wij” excl., *ingki'* „wij” incl., *iëhi* „zij”.

Hadëi (Bad. *hadoi*), samengesteld uit *ha* = *hai* „en” en *dë*, Bad. *do'o* „dat” en *i*. Het laatste is zeer waarschijnlijk lidwoord. *Hadëi* zouden we kunnen vertalen met „dàt is het (waarom)”.

Wo'o „ook”.

Manonto „recht, duidelijk, openbaar”.

Mantibe', st. *tibe'* „wegwerpen”, ook *tube'*.

Mehëka' „hechten aan”, st. *hëka'*; vgl. Bad. *haka'* „grijpen, omvatten”. Hier te vertalen met „blijven wonen bij”.

Meitëñë „inlichting inwinnen”, st. *tëñë*, Mal. *tanja*.

Parewa „gerei, gereedschap”.

Hapë, Bad., Mal. *apa* „wat”.

De verkorting van *de'e* „dit”.

Oewe' „grootvader”, ook „kleinkind”. Spreekt men over zijn grootouders, dan zegt men *kaowe'*.

Hëie'e „dit”.

Tobo' laro „toover-kris”, ook wel genoemd *tobo' rao* „luchtgeesten-speer”. Vgl. hetgeen over *rao* werd gezegd in M. en S., bl. 27.

Labe, een omzetting van Bad. *baļe* „vriend”, ook wel gezegd *lawe*.

To, verkorting van *to'o* „dat”.

Iaeli wil zooveel zeggen als „dat toch”. Ook wel: *iawaeli*.

Be, verkorting van *kobe* „vriend”.

Hie'e syn. met *hëie'e*.

Mehëni' „antwoorden”, st. *hëni*, Bad. *hani'*.

La, *laa* is een zwak versterkend woord. Voorb.: *Iëmo?* „Is hij het? Is dat het?” *Iëmo lato*. „hij is het, dat is het”. Iemand wordt op iets uitgezonden. Als hij het gekregen heeft, zegt hij: *Iëmo lahe*. „Daar heb je ze”. Of men vraagt: *Iëmo?* „Is dat (dit) het?” Antwoord: *Iëmo lato*. „Dat is het”.

Laba „schild”; niet onwaarschijnlijk een omzetting van *bala* „hout bewerken, snijden, disselen”. *Laba* is dus „het gesnedene”.

Pa'animo'a „sta mij toe, geef mij”, st. *ani*.

Motungka' „een krijgdsdans uitvoeren”, st. *tungka'*, Bad. *toengka'*, vgl. *motoenggai* „op iets of iemand afkomen”.

Koepamponanarai „beoefenen, leeren”, st. *nara*. Vgl. Bad. *manara* „mak, tam, getemd”.

Nëliha' „hij sprong over”, st. *liha'*.

Pitoe „zeven”.

Onoe, een soortwijzer voor dingen van onbepaalden vorm.

Uke „klaar, gereed, op”.

Awana „zijn kameraad”, st. *awa* „kameraad”.

Hangkaroe, hier een eigennaam, bet. lett. „één boom”.

Kona'na „zijn naam”, st. *kona'*, vgl. Bad. *husingkona'* „van één naam, naamgenoot”.

Notowi „hij hakt om”, st. *towi*, Bad. *tiwi*.

Hi nTai' Mawoe is dus de naam van den vondeling. De beteekenis is ons niet duidelijk.

Taba, *Dracaena terminalis*.

Hie „dit”.

Nipokopaliki'a „zal voor mij als rouwteeken gelden, dit zal het bewijs zijn, dat ik dood ben”. *Mokopali* „rouwen”.

Ane, „als, wanneer”.

Mahi „sterven, gestorven”. Bad. *mate*, Mal. *mati*. *H*, *t* en *s* wisselen veel af in de Bergtalen.

Ha'i zie boven.

Pētēdehi, Bad. *patodahi* „laat begaan, laat aan zijn lot over”, st. *tēdē*, Bad. *toda*.

mPoe'oe „zeer, erg, inderdaad”. De *poe'oe* is eigenlijk datgene waarop het aankomt, de *pokok*.

Molīlo „op reis gaan, reizen”, st. *līlo*.

Moto Ando „Oosten”; *moto*, Bad. *mata*, Mal. id., *ando* „dag”, „zon”.

Hī'alu „terzelfdertijd, met dat”. Zie beneden onder *hina'lu*.

Kata, Bad. id., ook wel in 't Leb. *kotea* „naar ze zeggen”.

Nēhua „hij vond”, st. *hua*, Bad. *hoemba*.

Tēkēi „edelman”, lett. „die men aanspreekt met *kēi*, 2e pers. mv. „jullie”. Andere pron. pers. suff. zijn: *-'a* „ik”, *-ko* „jij”, *iē* „hij”, *-ka* „wij” excl., *-ki* „wij” incl., *-kēi* „jullie, gij”, *-hi* „zij”.

Merima „naar liefde streven, aan liefde behoefte hebben, liefde noodig hebben, te beklagen zijn”. *Mampokarima* „liefhebben”, lett. „liefde hebben, bezitten”.

Pahoel'iko „keer terug jij”, st. *hoel'i*, Bad. *hoel'e*, *soel'e* „terugkeeren”. Vgl. Bad. *tosol'i* „kreeft”.

Kahe'e „van hier”.

Ala „want”.

Bo'la „dorp”, vgl. Bad. *bo'ea* „gehucht”, Nap. „dorp”.

Noromoe, vgl. Bad. *moromoe* „verzamelen”.

Pangka toa' „menseneters, weerwolven”. *Mangka*, Mal. *makan* „eten”.

Le wordt door den verteller gebruikt om even op verhaal te komen. Slechte vertellers gebruiken het heel vaak.

Hini' „willen, wenschen”.

Koewe'ikiko' „ik geef je”, st. *we'i*, Bad. id., Mal. *bēri*.

Bēkēlu „buffel”.

Romba'a „2 stuks”. *mBa'a* is een soortwijzer voor dieren.

Baki', een soort mandje om kleeren in te doen.

Mo'ohi „inhoudende, tot inhoud hebbende”, st. *ohi*,
Nap. *ihi*, Mal. *isi*.

Wuda „goed, stof, katoentjes”.

Oembë „waar”, Bad. *oemba*.

Wëli' in *Ha'i wëli' pe oembë* is waarschijnlijk hetzelfde woord als *wali'* Bad. „gebeuren, geschieden”. De zin zou dus ook zóó kunnen worden vertaald: „Daar gebeurt niets mede”. In ander verband is *wëli'* ons niet bekend.

-ro- in *hoemëiromo* is hetzelfde als 't Bad. *-ra-*. Steeds komt het voor in verbinding met *-mo*, Bad. *-mi*, *mo'i*. Waar men nu ook de uitdrukking *ramo'i* heeft in de beteekenis „afgemaakt, beëindigd worden”, daar ligt het voor de hand, dat *hoemëiromo* zooveel wil zeggen als: „komen beëindigen”. Vgl. Bad. *teoeme'ramo'i* „morgen verder”, of: „dat wordt morgen wel afgemaakt”.

Koepohinalu „ik haal aan”, eigenlijk „ik neem het gelijk mee”.

Hampoeloe' „tien”, lett. „één tiental”, st. *poeloe'*, Mal. *poeloh*, Bad. *poelo'*.

Woete „aankomen”.

Tapombehakoe'mo „laten we elkaar speren”. In onzen zin moeten we ons voorstellen, dat er *bo* of *bona* „opdat” aan voorafgaat. Eigenlijk zou er moeten staan: *bota pombehakoe'mo*. Heel vaak wordt echter *bo* weggelaten.

Konondewamo „het was reeds avond (*konondewa*)”. Stam van dit woord is waarsch. *dewa* „geest”, daar in 't bijzonder des avonds de *dewa* rondwaren. *Konondewa* is dan samengesteld met het infix *-on-*, Bad. *-an-* en het praefix *ko-*.

Nokëhiëlu „het begon te lichten, het was in de vroegte”. *Mehiëlu* „vroeg”.

Mepona'oe „afdalen”, st. *na'oe*, Bad., Nap. *ndoeļoe*.

Mampotoeda'ki „vechten”, st. *toeda'*. *Momeani* „met elkaar worstelen”, st. *ani*; -*me-*, Bad. -*mbe-* toont het wederkeerige aan.

Komoroana, st. *roa* „halen, nemen”.

Niporinti „opgedreven, opgejaagd”, st. *runti*.

Tirobo' „put”.

Teoho' „komen te vallen, uit te glijden, af te glijden”, st. *oeho'*, ook *iho'*. *Te* is het Mal. *těr-*.

No'ele „hij ziet”, st. *ele* „zien”, Nap. id., Bad. *ile* in *mehaile* „omzien”.

Mo'oloe „verdord”.

Ke, zie M. en S., bl. 155.

Nihoebi'i „bedekseld worden”, st. *hoebi'* „deksel”, Bad. *hoebibi'*.

Hapě re'i „wat toch”.

Kobe „vriend”, vaak verkort tot *be*.

Metako „'s nachts opblijven”, in 't Bad. *mantako* „opblijven bij de nachtelijke zangen”.

Mepoponi, gereduplicateerde vorm van *meponi* „snelen”.

Tido' „aanwijzen, toonen”, Bad. *toedo'*, Nap. *toedoe*, Mal. *toendjoek*.

Bělena „zijn vriend”, st. *běle*, Bad. *baļe* „vriend”. De omzetting hiervan in 't Lamboesch *lawe* beteekent eveneens vriend; dit wordt vaak door de vrouw tegenover haar man gebezigd.

Doelū, Bad. *doeloe* „gezamenlijk iets doen”; *modoelūdoelū* „uit één mandje, van één blad eten”.

Komahiramo „het werd hun dood”.

Lěki-lěki „allemaal”.

Polairamo „bij hun beider heengaan”, st. *lai*. Bad. *lei*. Vgl. ook Bad. *lahi*, Nap. *lehi* „verlaten”.

Hěi „en”. Bij het optellen gebruikt men *pola'*, b.v. *hampoeloe' pola' limě* „tien en vijf, vijftien”.

Leki, lolēke „zeer, het eigenlijke”. De gereduplicateerde vorm wordt het meest gebruikt, b.v. zeer goed, *měřemi lolēke*.

I potindi'ara taba, lett. „op hun *taba*-plantplaats, waar zij *taba* geplant, opgericht (*tindi'*) hadden”.

Nolooe „ginds”, vgl. Bad. *indolooe* „daarginds”.

Bate'na, st. *bate*. *Bate'na* kan vertaald worden door: „hetzelfde, onveranderd”.

Ingke' of *hingke'* „opdat”.

Nipotena' „geroepen worden”, st. *tena'*.

Hëlëkëre' „rammelen”, st. *këre'* met praefix *hë-*, Bad. *ha-* en infix *-ël-*. *Hë* duidt op het plotselinge, *-ël-* op het voortdurende.

Hołopi' ahe' „ijzeren valzwaard”. Dergelijke zwaarden werden opgehangen boven den dorpswal aan een licht breekbaar koord, dat weer aan den dorpswal bevestigd was. Trapte de binnendringende vijand op het koord, dan knapte dit af en het zwaard viel op hem.

No'ore' „hij haalde er uit, hij haalde op”; st. *ore'*, Bad. id.

Nodea' „hij kan er bij”; st. *dea'*, Bad. id.

Hoembo' „boven aankomen”. *Hoembo'mo ando* „de zon is in 't zenith gekomen”.

Iwombo „boven”.

Wëri „veel”.

Mokahi „tollen”; st. *kahi*, Bad. *gahi*, beteekenis is „ronddraaien”. Zie M. en S., 153.

Boelawa, Bar. *woejawa* „goud”.

Pobanoeki'a, *topokahi* „trek mij af, dat wij tolleren”. De conjunctivus wordt vaak door nevenschikking aangeduid. Stam van *pobanoeki'a* is *banoe*.

Konoluba'namo „toen hij ze gooide, met dat hij ze gooide”; st. *luba'*.

Mapihe „gescheurd”.

Peolaramo „toen hielden ze, met hielden ze”; st. *ola*.

Mampopebala' „doen hakken, snijden”; st. *bala'*.

Oemë „vader”, Bad. *oema'*.

Nipobala'kihi „werden door hen gesneden”.

Pohëkana „toen kreeg hij er weer zin in”.

Motena „roepen”; st. *tena*.

Adina „welnu”, *Bad. agina*, st. *agi*, zie M. en S., bl. 28; *g* wordt vaak *d*.

Akoe „ik”, *Bar. jakoe*.

Mamponta'iki „aftrekken”; st. *ta'i*, *Mal. tarik*.

Toparaoe „naaister”, st. *raoe*, *Bad. daoe* „naaien”.

Nopingkoe' „zij neemt af”; st. *pingkoe*.

Nowoeni „zij verbergt”; st. *woeni*.

Ilua' „onder”; st. *lua'*.

Koŕiwoe' „rok”, st. *liwv*, *Bad. foeja-gordijn* voor de slaapstede. *Liwv* beteekent eigenlijk omringen, omhullen.

Noperapi' „hij vraagt”, st. *rapi'*, *Bad. id. Merapi'* of *me'api'* „vragen om iets”.

Nopewe'i „zij geeft, staat toe”, st. *we'i*, *Mal. bëri*, *Bar. wai*.

Hëngkë „eerst, eerst dan, nauwelijks, pas”, *Bad. hangko*.

Koewikiki „ik geef iets”, st. *wiki*.

Tosilaka „schelm, schurk, ellendeling”.

Koniwënanamo „toen zij hem zou brengen, geleiden”.

Hini' „willen”.

Këtana, *Bad. kadana* „omdat er niet is”. De ontkenning in *këtana* is *ta*.

Ëmbi', *Bad. ambi'* (vgl. het *Mal. memang*) „vanouds”; vgl. *Bad. lawi'*, *Leb. lëwi'* „want”.

Motinoewoe'moki „laten wij levenskracht verzamelen”. *Tinoewoe'* van *toewoe'* „leven”.

Po'oni „morgen”.

Nokoandoi „het begon dag te worden”.

Ro'ëka „zij eten”, st. *ëka*. Vgl. *mangka* „eten”, *Mal. makan*.

2. TOILOE I LOWA.

Nodia' *toa'* *haduë ha'i nipaŕioe moawa-awa, nipekelehu'i. Hëni'i noti'i wahe'e:* „*Moŕaimoki ako monako kina, manoe', bëi, moŕaimoki pe hamaŕina, maoere' oewai,*

mokororo." Kato'o mpoe'oe mołaimo pe hamalina mokororo. Baha² nohua mahapi, hēni'i noti'i womo: „Mokororo womo i linona haļu". Nohua-hua ntoeli' meromba'a. Nodia' womo, nohua-hua połepa'a loka'. Konohuana teie', konoti'inamo: „Porasi'moki pohua polepa'a loka'." Nodia' womo maoere', nohua-hua pampedoihia owi. Nodia' womo maoere', nohua womo loka' ronte'i. Nodia' womo tołooe mampohērēmoea manoe', hēni'i noti'i: „E, wołe' toa' tēie'! tołooemoki." Noti'i womo: „Tołooemoki mpoe'oe mēngkēmi mahapinta. Konodia'namo. Nohua-hua pangka toa', hēni'i noti'i wahe'e: „Hemēko to iwombo'?" Rompiha noitēnēi, mengkobono'. Kotołoe mpihana, mehēnimo, noti'i: „Hemē kēi to iwowoi'?" Mehēni' toa' tēie': „Ingka ngkēna'." Hēni'i noti'i: „Hemē kēi'?" Mehēni' womo: „Ingka ngkēna'." Noti'i to iwombo': „Mahoeli'mo kēi!" Konoti'inamo: „A, pe oembē ngkēna'ki ako'?" Noti'i womo: „Ba hohi'mo hupa' to oewe'ka." Noti'i womo: „Nioełukika tuka', hingke'ka mone'." Konioełukinamo tuka' boelawa. Hēni'i nodia' mone'. Hoembo'mo i tambi, konoti'inamo toa' to ka woi': Paleha'kika." Konoti'inamo toempoe tambi: „Kipaleha'ki kēi, hohi' kēi mołai." Konoti'inamo: „Io." Noti'i womo: „Ako pehangkoe'ko, nTiwoloe." Hēni'i noti'i: „Ako kēi mohangkoe', ała' hohi' kēi mołai, ała' oewe'koe tołooe moaha' ngihira."

Hupa'mo i oewai to nohangkoe', nodia'mo manti'i: „Koehangkoe'moko oewai hie'e, hingke' hintaoe hupa' oewe'koe." Hēni'i boeha'mo pohangkoe'ana, nokēmimo pe tambi. Konoti'inamo: „Koeporodi'ki kēi tēlu manoe', nioendaki kēi." Hēni'i noti'i: „Tie'mo lompo' boē', nioendaki kēi." Hēni'i nioenda mpoe'oe. Ukēmo nioenda, noti'imo: „Ore'kiki tuka'te." Hēni'i niore mpoe'oe mone'. Hi'aļu ukē niore', hupa' oewe'ra toempoe tambi. Oewa' dodoengkoe bota kinete', ahoera mabungka'; konoti'inamo: „Hapērahi pobungka-bungka'na ahoenta? Hēni'i hupa' mpoe'oe i tambi ahoera. Lioe² menoa' pe tambi, hēni'i roti'i: „Ba oewa'hi toa'!" Hēni'i memēra'

to i tambi, hēni'i rotī'i: „Tētīe', tētīe', tētīe'!” Kope-
 noa'ramo toa', nē'ele-ele lai' laro. Korotī'inamo: „Lai'
 hapēro to'o?” „Lai' laro, la, to moroko toa'.” Konoti-
 'inamo: „Rodikiki lai' tie'.” Nodia' menonongko' toma-
 'ani ako morodi' lai' tēie'. Hēie'emo ahoe mohopa ēri
 tambi to ahe', woete² belē. Hupa' toa' to ako morodi'
 lai', nomonto ahoe, mahi. Konotī'iramo oewe'ra: „Tē-
 tie', tētīe', tētīe'! hamao'mo ahoenta.” Niponotido' ma-
 nonto lai' i oewe'ra, mahi. Hamoma'anaromo toma'ani.
 Niponotido' womo i toma'ani, mahi womo. Mewali', tie'-
 romo to iba to i tambi. Hēni'i motana'mohi, ala' moro-
 di'mo mbēlēra oewe'ra. No'oeļu womo tuka'ra mona'oe
 ako motube toa' to mahi, nitube pe tua. No'ele hu'a,
 norodi', nototoe' ngihina ana'na toempoe tambi. Notī'i
 o'ana': „Hapēro ikondo'a?” Ha'i mohai-hai, notī'i:
 „Motinoewoe'ki tinoewoe'ta moroko'ki toa'. Kopotinoe-
 woe'romo. Ukē motinoewoe' kaito'oromo meoha' toa' to
 toloe tēie'.

Vertaling.

DE WEEZEN VAN LOWA.

Er was een mensch (wien) het niet toegestaan was
 in 't gezelschap van anderen te verkeerē, hij werd als
 wrijfpaal gebruikt. Toen zeide hij aldus: „Laten we
 heengaan om gestampte rijst te stelen, kippen, rijst
 aan de bos, laten we weggaan naar de overzijde, stroom-
 opwaarts, gaan met de hand visschen”. Toen gingen ze
 inderdaad heen naar de overzijde om te visschen. Het
 kwam zoo uit, dat hij een paling ving, vervolgens zeide
 hij weer: „Ik ga weer visschen in diepe plaatsen van de
 kleine rivier.” Hij vond twee kreeften. Hij begon weer,
 hij vond een pisangschil. Toen hij die vond, zeide hij:
 „We hebben voordeel (door) een pisangschil te vin-
 den!” Hij ging weer stroomopwaarts, hij vond een
 eindje suikerriet. Hij ging weer stroomopwaarts, hij
 vond twee kammen pisang. Hij ging weer en hoorde

een kip, vervolgens zeide hij: „He, dat konden (daar) wel menschen zijn! Laten we er heengaan.” Hij zeide weer: „Laten we werkelijk gaan en onze paling mede nemen.” Toen begon hij (te loopen). Hij vond menscheneters, vervolgens zeide hij aldus: „Wie zijt gij (die) daar boven (zijt)?” Twee maal vroeg hij het, (men) hield zich doof. De derde maal gaf men antwoord, men zeide: „Wie zijn jullie die (daar) op den grond (zijt)?” Die mensch antwoordde: „Wij maar”. Vervolgens zeide hij: „Wie zijn jullie?” Hij antwoordde weer: „Wij maar”. Die boven was zeide: „Keeren jullie terug!” Toen zeide hij: „A, waar zouden we toch heengaan?” Hij zeide weer: „’t Kan zijn, dat spoedig komen, die zich onze grootouders noemen”. Hij zeide weer: „Laat de trap voor ons neer, opdat wij opklimmen”. Toen werd een gouden trap neergelaten. Vervolgens begon hij op te klimmen. Bovengekomen in huis, toen zeide de mensch die van den grond (was gekomen): „Kook voor ons”. Toen zeide de eigenaar van het huis: „Wij koken voor jullie, vertrekken jullie met spoed”. Toen zeide hij: „Ja”. Hij zeide weer: „Ga jij water halen, n*Tiwoloe*”. Vervolgens zeide hij: „Ga jullie waterhalen, want vlug moeten jullie vertrekken, want mijn grootouders ginds slijpen hun tanden”.

Bij het water gekomen dat zij ¹⁾ scheppen zou, begon zij te zeggen: „Ik schep je, water, opdat mijn grootouders spoedig komen.” Vervolgens, toen haar watervat vol was, bracht zij het naar huis. Toen zeide zij: „Ik haal voor jullie eieren, om voor jullie gekookt te worden.” Vervolgens zeide zij: „Dat varkensvet (zal) voor jullie gekookt worden.” Vervolgens werd het werkelijk gekookt. Toen het gekookt was, zeide zij: „Haal onze trap voor ons op.” Vervolgens werd ze werkelijk opgehaald. Met dat ze was opgehaald, kwamen de grootouders

¹⁾ nl. n*Tiwoloe*, het eigen kind van de menscheneters; haar kameraad was vermoedelijk een jongen, die gevangen werd gehouden, om spoedig opgegeten te worden.

van den eigenaar van het huis aan. Toen ze dicht bij den rand van den tuin waren, sloegen hun honden aan; toe zeiden zij: „Waarom slaan onze honden aan?” Vervolgens kwamen werkelijk hun honden bij het huis. Direct keken ze naar boven, vervolgens zeiden ze ²⁾: „Ja, ja, ja!” Toen de menschen ³⁾ opkeken, zagen ze een tooverspeer. Toen zeiden ze: „Wat is dat voor een speer?” „Een tooverspeer, vriend, die menschen doodt.” Toen zeiden zij: „Haal die speer voor ons.” De man sloop om die speer te halen. Intusschen beten de honden in de huispalen die van ijzer (waren) tot deze stuk waren. Toen degene die de speer was gaan halen kwam, stak hij den hond, (hij) stierf. Toen zeiden hun grootouders: „Ja, ja, ja! onze hond is er niet meer.” De speer werd recht op hun grootmoeder gericht, (zij) stierf. De man was nog maar alleen over. Zij (nl. de speer) werd weer naar den man gericht, (hij) stierf (ook) weer. Dus die vier ⁴⁾ waren nog maar in het huis. Vervolgens waren ze blij, want zij haalden de goederen van hun grootouders. Hij ⁵⁾ liet hun trap weer zakken om af te dalen (en) de doode menschen te gaan wegwerpen, zij werden in een ravijn geworpen. Hij zag een graafijzer, hij haalde het, hij verbrijzelde de tanden van het kind van den eigenaar van het huis. Het kind zeide: „Waarom toch word ik geslagen?” Niet erg lang daarna zeide hij: „Laten we levenskracht verzamelen” ⁶⁾, onze levenskracht voor het doden van menschen. Toen

2) nl. de grootouders, die zoo even aankwamen.

3) nl. de personen aan 't begin van 't verhaal genoemd.

4) nl. *nTiwoloe*, haar gevangen kameraad en de 2 nieuw aangekomenen.

5) de kameraad van *nTiwoloe* nam nu wraak op het kind van de menscheneters.

6) Levenskracht verzamelen (*motinoewoe'*, st. *toewoe'* „leven”) heeft plaats na ingrijpende gebeurtenissen: huwelijk, bevalling, ziekte, terugkeer van de reis, bij de inwijding van een nieuw huis of dorp.

„verzamelden ze levenskracht.” Na afloop van het „levenskracht verzamelen”, toen rustten die drie menschen.

A a n t e e k e n i n g e n .

Toiloe „wees”, Nap. *toëloe*.

Moawa-awa „kameraad, gezelschap hebben”.

Mekelehu „zich reinigen na defaecatie”. *Nipekelehu*'i wil dus eigenlijk zeggen „zij werd besmeerd”.

Wahé'e „aldus”, *wato'o* „alzo”; vgl. Bar. *ewa ntje'e* „als dit”.

Monako „stelen”, vgl. *mantako* „'s nachts opblijven”. *Monako* is dus eigenlijk „nachtwerk doen”.

Kina „padi”.

Manoe' „kip”.

Bëi „gepelde rijst, beras”, Nap. *bae*.

Pe hamalina' „aan de overzijde”, st. *malì, balì* „kant, zijde”.

Maoere' „stroomopwaarts gaan”, st. *oere'*.

Oewai „water”.

Mokororo „met de hand visschen”, st. *roro*.

mPoe'oe, Bes. *mpi'i* „zeer”.

Baha-baha' „het trof”; *baha'* is eigenlijk „tegen aankomen”.

Mahapi „paling”.

Lino „diep water”.

Halu, Bad. *haloe* „klein riviértje”.

nToeli' „kreeft”, Bad. *tosoeli'*, vgl. *mahoeli'* „terugkeeren”.

Meromba'a „2 (ro) stuks (*mba'a*)”.

Polepa'a „schil”, st. *lepa'*; *molepa'* „loslaten”.

Porasi'moki „wij hebben voordeel (*rasi'*)”.

Pampedoihia „eind”, st. *doi*, ook *doë* „eind”. Vgl. Bad. *mardoë* „lang afhangend”.

Owi „suikerriet”, Bad. *toewoe*.

Ronte'i „2 (ro) windingen (*nte'i*)”, Bad. *rose'i*.

Mampohërëmoea „luisteren naar”.

- Wole'* „echter”.
Mengkëmi „brengen”, st. *ngkëmi*.
Rompiha „2 (ro) maal (*mpiha*)”; driemaal *toloe mpihana*; éénmaal *hampiha*.
Mengkobongo' „zich doof (*bongo'*) houden”.
Wowoi', gereduplicateerde vorm van *woi'* „grond”, vgl. *Bad. i woi'* „onder”.
Hohi' „fluks, vlug”.
Nioelukika „laat neergelaten (*oelu*) voor ons”.
Toeka' „trap”, *Bad. toeka'*.
Mone „opklimmen, bestijgen”, *Bar. pone*.
Paleha'kika „kook voor ons, maak voor ons gaar (*leha'*)”.
Pehangkoe'ko „haal jij (water)”. *Mohangkoe'* „scheppen”.
Moaha' ngihi „tanden (*ngihi*) scherpen, slijpen” (*moaha'*, *Mal. mêngasah*).
Hintaoe' „gauw”, st. *ntaoe*.
Bocha' „vol”.
Porodi'ki „haal voor”, st. *rodi'*.
Tëlu „ei”, *Bad. toeloe'*, *Mal. tëlœer. Tëlu manoe'* „kippenei”.
Nioendaki „gekookt worden voor”.
Lompo „vet” (subst.).
Dodoengkoe „dichtbij”, gereduplicateerde vorm van *doengkoe*.
Bota „rand”.
Kinete „tuin”.
Ahoera „hun (-ra) honden (*ahoe'*)”.
Ore'kiki „haal op voor ons”.
Mabungka' „aanslaan van honden”, st. *bungka'*, *Bad. boengka'*.
Lioe-lioe „dadelijk, oogenblikkelijk, regelrecht door”.
Menoa' „naar boven zien”, st. *noa'*, *Bad. ngoa'*.
Memëra' „zwijgen”, st. *mëra*.
Tëtie' „geluid door weerwolven gemaakt”.
Lai' laro „tooverspeer”, eigenl. „tooverstok”.

- Moroko* „dooden”.
- Menonongko* „sluipen”, gereduplicateerde vorm van *nongko*, vgl. *Bad. tongko* „bukken”.
- Mohopa* „happen naar”.
- Eri* „paal onder een huis”, *Bad. ari*.
- Belë* „stuk”, *Bad. bela* „wond, gewond”.
- Nomonto* „hij stak”.
- Hamoa* „niet meer”, st. *hoa* „leeg”.
- Niponotido*, staat voor *nipototido* „werd gewezen mede naar”.
- Hamoma'ananomo* staat voor *hamomba'ananomo* „nog maar alleen, op z'n eentje”, letterlijk „nog maar één stuk”.
- Motana* „blijde”.
- mBëiëra* „goederen, gerei, gereedschap”.
- Tua* „grootte aardstorting, ravijn”, *Bad. toea*.
- Hu'a* „graafijzer”, *Bad. hoe'a*.
- Nototoe* „hij sloeg fijn, vermorselde, verbrijzelde”, st. *totoe*, *Bad. tatoe*.
- Kondo* „slaan met den rug van een hakmes”.
- Meoha* „uitrusten”, st. *oha*, *Bar. osa*, *Bad. iha*.

3. AHOE TO MOROEI' API BAĽANDA.

Hambokomohi To-i-Lowa, moana'mohi haduë. Koni-loleanamo ana'na, notako Towongkoloeke nopenangka'i. Momido'mo ana' lolea molaimo pe oewai, ako notibe ana'na. Hëni'i metoentoe ahoe ako nohëki, notio, nopeloe'oeki, nopeloe'oeki mënta'oe woete pe tahi'. Kowoetena lu pe tahi', noporiamo pe botana tahi'.

Kato'o, kode'mo mido' to'o. Kokode'na to'o, no'ele ahoe api i hanupe tahi' mo'oro'. Kopeloe'oenamo ahoe tolooe. No'ele toempoe api tëie', BaĽanda, popoehi' matanë. Konoroanamo apina, nopeloe'oeki womo mahoeĽi, ako i o'ana'; konotowoei'namo o'ana'. Nokëmi wo'o ko-koemba habaĽa' nonako hoemëi. Hëni'i mahoeĽi' womo tolooe ako manako ahe'na, moawa pangka. No'ele toe-

mpoena kowěwěina hamboa'mo ito'o, konoti'inamo: „Oemběmo kowěwěingka, hamboa'mo ihe'e? Oewa'mo la, to topanako.” Konotaroponamo, no'ele mpoe'oe, oewa' toa' i hanupe. Koakona nipoperoa to'o, nipanti'iki: „Andona nipopole'o, winina nipopohěri”, ingke' no'ěki'i kowěwěina to ninako.

Kotołooena mpoe'oemo, no'ele mpoe'oe i to'o. No'ele Balanda těie' o'ana' měřemi', konopohantambinamo. Hěni'i noti'i ahoe: „Oewa' ino'moe pe mooere'. Adina koepedoelokimoko pe maoere'.” Kotołooena mpoe'oemo. Hidoeoe'mo ito'o, noti'i: „Ti'iki'a i ino'koe, nopooewa' tinoewoe'koe, harongkoe no'andoe'aki.” Hěni'i noti'i ino'na: „Ane oewa' ana'koe ihe'e, hantambi běkělu hamb'a.” Rodia' tołooe pe ino'na, ako nohua haoewa' tambira. Konoti'inamo Balanda: „Haoewa' tambikoe lahe; adina koepotaoe'ki tambi haonoe”. Konopotaoe'kinamo tambi, nołingkie pemoraa. Hěni'i kato'o moana'mo; ana'na limě towěwě'ě, lime toma'ani. Kode'mo o'ana' těie', konoti'inamo: „Hai wahe'e lu toma'ani, akoki meponi'.” Hěni'i ako meponi' pe Pałopo. Hěni'i ukěmo meponi', nodia'mo mahoełi' pe oeme'ra. Hupa' kato'o konidia'ramo motinoewoe'. Hěni'i noti'i wo'o: „Hie'emoka, oemě', kohoeměingkimoo pesabi', akomoka leba' i boła' peponi'angki.” Hěni'i nopewe'i oemě'ra piho', mewali' pěmbetikoara hintałioemě'.

Vertaling.

DE HOND DIE HOLLANDSCH VUUR MEETROK.

Menschen van Lowa huwden, zij kregen een kind. Toen hun kind afgezonderd was, ging Towongkoloeke¹⁾ er 's nachts heen, hij besloop haar. Toen de afgezonderde een zuigeling kreeg, ging zij naar het water om haar kind weg te werpen. Vervolgens ging een hond het achterna, hij ging het pakken, hij nam het mede,

¹⁾ Elders (in Bada') *Tomangkaloeke* genoemd.

hij zwom er mee; hij zwom er mede stroomafwaarts naar de zee. Toen hij bij de zee was gekomen, legde hij het neer op den zeeoever.

Van toen af was dat kind groot. Toen het nu groot was, zag de hond vuur aan de overzijde van de zee rooken. Met zwom de hond er heen. Hij zag, dat de eigenaar van het vuur een Hollander was, zijn oogen waren wit. Toen haalde hij zijn vuur, hij zwom er weer mee terug en ging naar het kind; toen blies het kind het aan. Hij bracht ook goed voor een omslagdoek mede, dat hij had meegestolen. Vervolgens keerde hij weer terug om zijn hakmes te gaan stelen, bovendien voedsel. Toen de eigenaar zag, dat zijn kleederen daar niet meer waren, zeide hij: „Waar zijn mijn kleederen? Ze zijn niet meer hier. Er zijn, vriend, dieven geweest.” Toen hij met zijn verrekijker keek, zag hij inderdaad, dat er menschen aan de overzijde waren. Toen hij ging om het te halen, werd hen gezegd: „Laten ze den dag gebruiken om te slapen, laten zij den nacht gebruiken om te waken”, opdat hij zijn kleeren zou zien die gestolen waren.

Toen hij er inderdaad heen ging, zag hij ze daar inderdaad. Toen de Hollander dat goede (mooie) kind zag, nam hij haar tot vrouw. Toen zeide de hond: „Uw moeder is stroomopwaarts. Welnu laat ik u voorgaan stroomopwaarts.” Toen gingen ze inderdaad. Daar aangekomen zeide zij: „Zeg voor mij aan mijn moeder, dat ze mij levenskracht bezorge, mijn loon, omdat zij mij deed afdrijven.” Vervolgens zeide haar moeder: „Als mijn kind hier is, (dan zorge) ieder huis voor een buffel.” Zij gingen naar haar moeder, (maar) zij bevonden, dat hun huis er niet was. Toen zeide de Hollander: „Dat daar is mijn huis niet; laat ik maar een ander huis aanbrengen.” Toen hij een huis aanbracht, omwande hij het met glas.

Vervolgens [kregen zij kinderen; hun kinderen waren vijf meisjes en vijf ¹⁾ jongens. Toen die kinderen

1) Voor *lime* is *limě* te lezen.

groot waren, zeiden zij: „Niet 1) zoo slechts zijn mannen, wij gaan snellen!” Toen gingen zij naar Palopo om te snellen. Nadat zij gesneld hadden, keerden zij terug naar hun vader 2). Na hun aankomst gingen zij levenskracht verzamelen. Zij zeiden ook: „Hier zijn wij, vader, wij komen verlof vragen om te gaan wonen in het dorp waar wij hebben gesneld.” Toen gaf hun vader (hun) een zwaard, dat vormde een band tusschen vader en kinderen] 3).

Aanteekeningen.

Moroëi' „voorttrekken, meetrekken”, st. *roei*.

Api „vuur”.

Balanda „Hollander”.

Koniloleanamo „toen zij afgezonderd was”. Kinderen van hoogen adel werden volgens de overlevering afgezonderd. Zie M. en S., 158. Het afgezonderde meisje werd *ana' lolea* genaamd.

Towongkoloekoe, een eigennaam.

Noponangka'i „hij besloop”, st. *mangka'*. Vgl. *menangka-nangka'* „op handen en voeten loopen”.

Momido' „een zuigeling (*mido'*) hebben”. *Mido'* is een verkorte vorm van *koemido'* met infix *-in-*, waarvan de stam is *hido'*. *Hoemido'*, *mohido'* is een kind in de armen laten dansen, hetgeen men uitsluitend met zuigelingen doet. Een zuigeling noemt men in het dagelijksch leven *himido'*.

Metoentoe „volgen”, st. *toentoe*.

Notio „hij brengt mede”.

1) Aangenomen mag worden dat *hai* te verbeteren is in *ha'i*.

2) *Oeme'ra* moet zeker *oemë'ra* zijn.

3) De rest van de vertaling, hier tusschen [] geplaatst, ontbrak in de kopij; op verzoek van de Redactie was Dr. S. J. Esser zoo vriendelijk voor de aanvulling zorg te willen dragen.

Nopeloe'oeki „hij zwom er mee weg”, st. *loe'oe*, vgl. Bad. *moloe'oe* „zich wentelen”.

Mēnta'oe „stroomafwaarts gaan”, Bad. *mosaoeroe*.

Kanupe „overzijde”.

Mo'oro' „rooken, walmen”.

Popoehi' „wit”, gereduplicateerde vorm van *poehi'*, Mal. *poetih*.

Mata „oog”, *mataně* „zijn oog”.

Konotowoei'namo „toen, met blies hij het aan”, st. *woei'* „blazen, waaien”.

Kokoemba „omslagdoek”, gereduplicateerde vorm van *koemba*.

Habała „4 vouw, 4 yard, 4 meter katoen”. Eigenlijk staat er één *bała*, hetgeen beteekent „één uitgespreide lap katoen”.

Moawa pangka „bovendien nog eten”, lett. „vergezeld van eten”.

Kowěwěina „zijn kleederen”, st. *wěi*, Bad. *waroe'*.

Konotaroponamo „toen hij door den kijker (*taropo*) keek”.

Le'o „slapen”, Bad. *leto*, Nap. *leta*.

Měřěmi „goed”.

Hidoeoe' „aankomen”, st. *doeoe'* „totaan, aankomen”.

Harongkoe „mijn loon” (*haro*, Bad. *saro*).

Nolīngkoe „hij omwandt”, st. (*po*)*līngkoe* „wand”.

Pemorca „glas”, st. *moro* „blinken”, vgl. *tamoro* „tin”.

Mesabi' „verlof vragen”.

Leba' „wonen”.

Membetiko „elkaar vasthouden”, st. *tiko*.

4. LĚLITA TO MOHAMBOKO HOELI'

Hambokomo ana'na To-i-Lowa moawa o'ana' ka Ki-nero. Nipekaoe kanipoendakina toma'ani, haoewa'. Noti'i: „Hapěra'ki haoewa' ipoendaki? Biloramo'a!”

Boenemo, ala' biloramo. Ko'akonamo noroa narana; nodia' mehende' nopelamba'i, mołai.

Morue-rue, motoentoe wěra towěwe'ě. Konoti'inamo: „Pekokaoe'a ito'o.” Konopekaoenamo. Hiroehoemo, nopopo'oloenga i pa'ana toma'ani. Woetemo le'o, nodia'mo nopenonongko'i, notoempaka toetoe'na pe woi'. Nopopehilai narana. Hiwinti' kělupa'na nara. Me'ai womo towěwe'ě, ala' mampehěremua koroempana nara. Ako mo hiroehoe i kapoe' lani', nodia' nopopepone' narana pe lani'.

Hiroehoe womo towěwe'ě i kapoe'na lani' mantawa. No'ele-ele, hamboa'mo ně'ěki' diha'ana narana ma'ani-na, nopowoelimo. Peolanamo ito'o, notoelimo To'ea', noti'i: „Hapě ngkoaia, elě, nipantoełi'i?” Konoti'inamo: „Haoewa' koebaha'ki kopeoemběna ma'aningkoie.” Konoti'inamo: „Bote'ki'a toendoeka, ingke' koepelěkaki-moko metoentoe i ma'animoe. Konodia'namo nobote' toendoena To'ea'. Kapekahinamo i toendoena To'ea', hěni'i melěka pe lani'.

Hiroehoemo, no'ele-ele ma'anina ilali boła'; mohantambimo. Noti'i To'ea': „Koepopeoemběko, koekěmi pe lali boła'?” Noti'i: „A, lohe' lu'a ako pe lali boła', ihe'e lu i hamalına bente.” Konopoloło'namo ito'o. No'ele-ele, haoewa' tambina; konoti'inamo: „Ane toe'oe² to nitongko To-i-Lowa, hupa'mo tambika ihe'e.” Kohidoe-oe'na mpoe'oe tambi ito'o. Podo kaito'onamo; moana', toma'ani ana'na. Konoti'inamo To'ea': „Mołaimo'a.”

Kokode'na o'ana' he'e, konoti'inamo: „Hoeměi, ino', kahingka, ingke' akoka mokahi, moawa ana'na oemě'ka.” Konodia'namo nołooe. Konoti'ikinamo toempoe boła': „Ana', hie'e doeloe topokahiki.” Konoti'inamo: „Kahimoe nita'imo, kitoempa'i.” Hěni'i noti'i: „Kahima doeloe koetoempa'.” Konota'iramo kahira, hěni'i no-toempa' o'ana' těie'; teparutoe-rutoe kahira awana. Konodia'namo iě mota'i, notoempa' awana naduě kahina' haoewa' hawe' mekaroengeke'. Notoempa' womo

awana tēie' kahina, tilaluba' lu kahina i toporaoe tohina. Akomo noperapi', haoewa' nopewe'i. Konodia'namo ako no'ele i bingka'na tohina, ito'o lu. Nodia' mahoeļi', no'ele-ele oemēna o'ana' teie', o'ana' ka Lowa. Konodia'namo ako notiko i lelo piwina ana'na. Koakoramō i tambira o'ana'. Dongka' ito'o, noti'i: „Tuka'ika, ino'! Konoti'inamo: „Hemě re'i tonipoawa?" Noti'i: „Oemě'koe." Noti'i ino'na: „Ka'oembě rei oemě'moe?" Noti'i o'ana': „Ma'animoe ka Lowa." Konopeweana'namo. Konoti'inamo o'ana': „Paļeha'kika, ino'!" Konodia'namo mampoleha'kihi. Leha'mo, nipahingki'kimo; hēni'i mangka. Konoti'inamo i toma'ani: „Kēngkē dia' mangka, ane modoelū luki." Mēngkalelamo towēwe'ě, konodia'namo nopodoeluki. Winimo, konoti'inamo o'ana': „Pompoali'kika ino'." Haoewa' hini' towēwe'ě. Konipa'aninamo ali' towēwe'ě, haoewa' dimbě toma'ani toeroe ntani'. Nodia' lu ako mel'ēri ito'o. Kato'o, pohambokoramo hoeļi'. Konodia'namo ako moļilo toma'ani. Hiroehoemo kato'o, moļaimo pe Lowa, mamporintimo bēkēlu, ronatu; nara, ronatu. Noti'i towēwe'ě: „Ti'iki'i ino'koe, notalēhia boļa', aļa' ihe'emo'a." Kato'o mahoeļi'mo rea' pe boļa'ra.

Vertaling.

VERHAAL VAN DIE HERTROUWDEN.

Een kind van de To-i-Lowa huwde met een kind van Kinero. Door den man werd afgewacht of voor hem gekookt zou worden, (maar) neen. Hij zeide: „Hoe hebben we het nu, dat je niet voor ons kookt? Ik ben hongerig!" Hij was boos, want hij was hongerig. Toen ging hij zijn paard halen; hij sprong er op, hij bereed het, (en) vertrok.

Na eenigen tijd, ging toch de vrouw hem achterop. Toen zeide zij: „Wacht mij daar." Toen wachtte hij.

Aangekomen, deed de man haar zijn dij als hoofdkussen gebruiken. In slaap gekomen, sneed hij haar hoofd af, hij wierp haar hoofd naar buiten (op den grond). Hij deed zijn paard hard loopen. De hoeven van het paard schopten tegen iets aan. De vrouw stond weer op, want zij hoorde de hoeven van het paard. Aangekomen aan de „voeten des hemels” deed hij zijn paard naar den hemel opklimmen.

Toen kwam ook de vrouw aan bij de „voeten des hemels” op de plaats van haar man van zooeven. Zij keek en keek, zij zag niet meer de sporen van het paard van haar man, zij was de kluts kwijt. Toen zij daar hilde, kwam een To'ea vlug aan, hij zeide: „Wat is er toch, vriendin, waarover je zoo'n drukte maakt?” Toen zeide zij: „Ik weet niet waarheen mijn man ging.” Toen zeide hij: „Klim op mijn rug, opdat ik met je wegvlieg je man achterna”. Toen klom ze op den rug van de To'ea. Toen zij op den rug van den To'ea was geklommen, vlogen zij naar den hemel.

Daar aangekomen, zag ze haar man in het dorp; hij had een vrouw. De To'ea zeide: „Waar zal ik je heen brengen, zal ik je naar het dorp brengen?” Zij zeide: „A, ik heb er geen zin in om naar het dorp te gaan, (laat me) maar hier aan de andere zijde van den dorpswal.” Toen liet hij haar daar los. Zij keek en keek, er was geen huis voor haar; toen zeide ze: „Als het juist is, dat de To-i-Lowa „mensen zijn waar voor gebogen wordt” (edelen), komt mijn huis hier te voorschijn.” Toen kwam daar inderdaad een huis. Daar bleef zij; zij kreeg een kind, een jongen (was) haar kind. Toen zeide de To'ea: „Ik ga heen.”

Toen dit kind groot was, zeide het: „Geef hier, moeder, mijn tol, opdat wij gaan tolleren met de kinderen van mijn vader”. Toen ging hij heen. Toen zeide hij tegen de eigenaars van het dorp: „Zeg, laten wij hier eerst tolleren.” Toen zeiden zij: „Trek je tol af, opdat wij hem gooien.” Toen zeide hij: „Jullie tolleren (zal) ik eerst

gooien." Toen trokken ze hun tollen af, vervolgens gooide dat kind ze; de tollen van zijn kameraden vlogen in gruis. Toen hij zijn tol aftrok, gooide een van zijn kameraden zijn tol, hij ging zelfs niet op zijde. Toen gooiden zijn kameraden zijn tol, zijn tol vloog slechts naar een naaister, een oude vrouw. Hij ging hem vragen, zij gaf hem niet. Hij ging kijken in de mand van de oude vrouw, daar was hij. Hij ging terug, toen zag de vader van dat kind dat het een kind van Lowa was. Toen ging hij grijpen de punt van de schaamgordel van zijn kind. Toen gingen zij naar het huis van het kind. Daar aangekomen, zeide het: „Geef een trap voor ons, moeder!" Toen zeide ze: „Wie wordt medegebracht?" Het zeide: „Mijn vader." Zijn moeder zeide: „Van waar komt toch je vader?" Het kind zeide: „'t Is een man van Lowa." Toen ging zij op zijde. Toen zeide het kind: „Kook voor ons, moeder!" Toen begon ze voor hen te koken. Toen het gaar was, werd het voor hen opgeschept; vervolgens aten (zij). Toen zeide ze tot den man: „Eerst dan (wil ik) eten, als we samen eten van één blad." Toen de vrouw moe was van 't wachten, gingen ze samen eten. Toen het nacht was, zeide het kind: „Spreid een matje voor ons, moeder." De vrouw wilde niet. Toen hem door de vrouw een matje werd gegeven, wilde de man niet apart slapen. Hij ging slechts bij haar liggen. Toen waren ze weer echtelieden geworden. Toen ging de man op reis. Toen alles bijeen was, vertrokken ze naar Lowa, voor zich uitdrijvende tweehonderd buffels, tweehonderd paarden. De vrouw zeide: „Zeg mijn moeder, dat zij het dorp schoon maakt, want hier blijf ik." Toen keerden zij terug naar hun dorp.

Aanteekeningen.

Hoeli' „weer", vgl. *mahoeli'* „terugkeeren". *Mohamboko hoeli'* „weer een paar vormen".

Kinero of *Kindero*, de naam van een verlaten vestiging ten Westen van Bangko.

Bilora „hongerig”, st. *lora*, Bad. *rora*.

Boene „boos”.

Mehende' „opspringen”, st. *hende'*, *sende'*.

Nopelamba'i „hij bereed het”.

Wëra „toch”.

Nopopo'oloenga „hij deed als kussen (*cloenga*) gebruiken”.

Pa'a „dij”, Mal. *paha*.

Toetoe' „hoofd”.

Menongko' „sluipen, zich voorzichtig bewegen”; grondwoord *nongko'*, *tongko'* „bukken”.

Nopopehilai „hij deed hard loopen”. *Mehila* „hard loopen”, st. *hila*. Vgl. Bad. *mesila* „vluchten”.

Hiwinti', st. *winti* „been”, dus „met het been, den voet ergens tegenaan schoppen”.

Këlupa' „hoef”.

Me'ai „wekken, opstaan”.

Mampohëřëmua „luisteren naar”.

Kapoe' lani' „horizont”, lett. „beenen des hemels”. De uitdrukking is begrijpelijk als men weet, dat de hemel een man is.

Mantawa „opvolgen, de plaats innemen van”, st. *tawa*, Bad. *sawa*.

Diha'a „voetstap”, st. *diha* „betreden, treden op”.

Nəpowoeli „zij is er van in de war, zij weet er geen raad mee”, st. *woeli* „verward, verdraaid”.

Notoelimo „hij spoedt er zich heen”, st. *toeli*, Bad. *toe'oeli* „vlug”.

To'ea „meeuw”. Een mythische vogel, die zoo groot is, dat hij in zijn vlucht het zonlicht bedekt, en daardoor de voor hem vluchtende menschen makkelijk kan grijpen. 't Is het nachtelijk duister, waardoor de vrouw (Moeder Aarde) wordt overvallen, waardoor haar man (Vader Hemel) onzichtbaar wordt. Hun kind (de zon)

brengt hen weer tot elkaar. In 't begin willen ze nog niet veel van elkaar weten, maar als de avond (To'ea) daalt, komen ze bij elkaar en oefenen echtelijke gemeenschap. De tol is symbool van de zon, het zonnewiel. In een variant op het in M. en S., bl. 59 gepubliceerde verhaal wordt de tollende knaap Boeriro' genoemd. Boeriro' is, zooals door mij in M. en S. werd aangetoond, de zegenbrengende zonnegod. De naam Boeriro' uit *boerirën*, vgl. Mal. *boelir*, beteekent „met rijstaren”. De zon die door haar stralen aarde en hemel verbindt, zooals in ons verhaal, kan die verbinding uit toorn verbreken, zooals in M. en S. bl. 59.

Elë „vriendin”, Bad. *elo*.

Toendoe „rug”, Bad. „nek”; Mal. *toendoek*.

Melëka „vliegen”; st. *lëka*, Bar. *oko*.

Mekahi „klimmen”, st. *kahi*, Bad. *kahe'*.

Lohe „lui”.

Bente „vesting, wal (benteng)”.

Meloho' „losbreken, vluchten”, st. *loho'*.

Toe'oe „juist”, Bad. *to'oe*.

Tonitongko „voor wien gebogen (*tongko*) wordt”.

Podo „alleen”, Bar. id.

Ana', een tusschenwerpsel.

Teparutoe-rutoe „in gruis vallen”, st. *rutoe*.

Mekaroengke „op zijde gaan (wederk.)”. *Moroengke-roengke* „op zijde gaan, schuiven”.

Tilaluba', Leb. *silaluba* „wegvliegen van voorwerpen”. *Ti-*, *hi-*, *te-* duiden iets plotselings aan. Mal. *tër-*.

Tohina', Bad. *toina'* „vrouw die moeder genoemd wordt, oude vrouw”.

Bingka', een soort mandje.

Nitiko' „hij houdt vast”, st. *tiko'*.

Piwi „schaamgordel”, Bad. *pewe* van *mowewe* „om wikkelen”.

Dongka „aankomen”.

Konopewea'namo „toen ging zij voor hem op zijde”, st. *wea'*, Bad. *bae'* „op zijde gaan”.

Nipahingkiki „werd voor hem opgeschept”, st. *hinki*.

Mokēlelē „lang wachten, lammerig worden, je een wond (*lelē*) zitten”, st. *lelē*, Bad. *lela*.

Pompoali'kika „spreidt een matje (*ali*’, Bad. *ale*’) voor ons uit”.

Dimbē „willen”.

Toeroe „liggen”.

nTani „anders”, *toeroe ntani* „apart liggen”.

Mēlē'ēri „bij elkaar slapen”.

Notalēhia „vegen, afvegen, schoonvegen”.

Rea „boven”.

5. LĒLITA O'ANA' TO NIPELIHI.

Hambokomo To-i-Lowa, moana' to pitoe. Baha' kapitoena, bētaumo moana'. Noti'i: „Ako mokororo i woehoe'.” Le; ako mpoe'oe, no'oeba' ana'na to kēkioe'. Hiroehoe ito'o, nohoda i Bindoeroe'.

Ukēmo mokororo, ropēlihimo ito'o. Meolamo ito'o o'ana. Notoelimo mahapi, akomo noitēnēi mahapi. Ha'i mehēni', ala' o'ana' lu ntenē. No'oeļu lelona mahapi i oewai, nopoponindioe o'ana'. Mo'ola-ola ntenē. No'oeļu womo: nopoiome'na o'ana', nowali omi'na. Nodia' womo moļai mahapi pe boļa'na. Meoļa womo. Nohēri womo meoļa, ako womo nondioe-ndioe lelona, nopopainoe kotea oewai i ome'na.

Kokode-kode'a o'ana, kokode-kode'a wo'o mahapi. Mo'ola womo, ako womo nondioe lelona. Mewowirimo o'ana', hibali pa'a womo mahapi kokode'na. Meoļa' womo kotea o'ana' ako womo nēnēndioe. Motoempapa'mo o'ana', kode'mo mahapi. Menēndaemo o'ana', kode' womo mahapi. Motengka', timpahēhuramo o'ana', kode'mo mahapi, ewa'mo longka'. Nopobaha'mo mowiharē, noti'imo mahapi: „Anee oewa' toa', mewoeniko.” Noti'i wo'o o'ana': „Anee oewa' wo'o toa', oewe', mewoeniko.”

Noti'i mahapi: „Anee koehëri mendoeoe-ndoeoe i kowatana woehoe', meluamo, ipa'animo pangka popae. Ukë mangka, mewoeni womo.”

Mołaimo o'ana' pe tambina ilaļi ntile. Mahilimo, ala' kode'mo, kode'mo wo'o mahapi. Noti'i womo mahapi: „Tołooemoko morodi' ranta' koliwoe'moe i toa', noepo-wiwi-wiwi'.”

Hiroehoemo kotea, mengkëmi-ngkëmimo hoemëi popae, nawe'iki mahapina. Noti'i womo mahapi: „Ane doko'moko mangka, noeti'iki'a”. Hëni'i noti'i o'ana': „Biloramo'a.” Noti'i mahapi: „Tołooemoko pe ino'moe merapi' mangka.” Le; tołooe mpoe'oemo o'ana' tëie'.

Kohidoeoe'na ito'o, noti'i: „Pa'ani'a pangka, ino'.” Noti'i ino'na: „Kaoembë o'ana' to kaino-ino' to'o? Haoewa' koebaha' ka'oembë-oembëana.” Nodia nopa'ani pangka to mampoe karoe'na, nindawoe'a ka woło'. Hakomo noroeroe' o'ana', nokëmi nołooe pe mahapina. Nodia' mepangka mpaļioe pangkana mahapina.

Hiroehoe ito'o, momoemboeoe-mboeoeemo ito'o. Nohëri mahapi, melua womo kotea mahapi. Noti'i o'ana': „Hëie'emo lahe pangka.” Noti'i mahapi: „Iëkamo la! Ha'ië akoe mangka, ha'i koebaha' mangka tie'!”

Ukëmo pangkana në'ëki-ëki', noti'iki womo mahapi: „Biloramo lahe.” Noti'i womo mahapi: „Tołooemoko merapi' pangka i ino'moe”. Ako mpoe'oemo ilua'na tambi, noti'i: „Pa'ani'a pangkamoe, ino'.” Noti'i womo ino'na: „Ka'oembëra lu o'ana' to kaino-ino'?” Noti'i wo'o ma'ani'na wahe'e: „Pa'ani' pangka.” Nondawoe'aki womo karoe'na pangka to mampoe.

Pitoe andomo mahoeļi-hoeļi' merapi' pangka. Hëie'e mahapina kode'mo, mahili lekemo o'ana'. Nodia' womo nołooe pe ino'na, noti'i: „Pa'ani ranta' koliwoe'moe, ino'.” Noti'i ino'na: „Ka'oembërahe o'ana' to kaino-ino'? Haoewa' lahe, haoewa' oewa' ranta' koliwoe'.” Naperapi', haoewa'. Naperapi mpoe'oe, haoewa' oewa'. Noti'i o'ana' to'o: „Podo perëřë'ënamoe.” Mehëni' ino'na:

„Perěňangkoë? Haoëwa'." Noti'i o'ana': „Hadei ha-oëwa' oëwa'." Konodia'namo mołai.

Mołaimo o'ana' to'o, mepangkamo wo'o tołooë pangkana mahapina. Hiroehoe kotea ito'o, mondoëoe-ndoe oëmo nohëri mahapina. Noitëñëi mahapi: „Haoëwa' oëwa' ranta' koliwoë'?" Noti'i o'ana': „Haoëwa' pohua." Noti'i mahapi: „Mokodoro-doroko." Nodia' mokodoro-doro' o'ana' tëie', nohua ranta' koliwoë'. Nodia' womo tołooë mahoëli' mepangka tołooë, pangkana mahapina. Hëie'e mahapina hingkoraraimo i woehoe'. Noti'i mahapina: „Ka'oëmbëmo to'o koliwoë'moe?" Noti'i o'ana': „To koëhua-hua." Noti'i womo mahapi: „Pe'oëmbë noëhua-hua? Ha'ië wo'o to noëna?" Noti'i o'ana': „Ha'ië."

Koukëna womo pangkana to naperoe' i ino'na, norumba' womo mahapi, noti'i: „Ako womoko merapi' pangkamoe pe ino'moe." Hiroehoe womo i tambira noti'i: „Ino', pa'ani'a pangka!" Konoti'ina womo ino'na: „Ka'oëmbë wo'o o'ana' to kaino-ino'?" Nipa'ani womo. Noti'i womo ma'anina: „Akoki ningawoe o'ana' tëie'." Ako mpoe'oe, ni'ele ito'o lu i woehoe'. Ane me'elei pe lała o'ana', mewoeni womo oëmë'na.

Nongawoëmo ito'o mohai, nodia' womo tołooë mampali' pangkana mahapi. Kamboërina tołooë, akomo ni'ele woehoe'. No'ele, ito'omo mahapi, bihi'mo i woehoe'. Hëni'i mołai toma'ani.

Ha'i morue-rue, hidoeoe'mo'i o'ana' mengkëmi pangkana mahapi. Hiroëhoëmo i tambina tëie' toma'ani, noti'i towëwe'ë: „Hapë too?" Mehëni' toma'ani: „Mahapi kode'mo, nohoëli-hoëli' nołora." Noti'i towëwe'ë: „Ane hoëmëi o'ana' tëie', tokira-kira, ingke' ako tokororo mahapina."

Ha'i mohai-hai, hidoeoe mpoe'oe o'ana' tëie', norumba' mahapi ako merapi' pangka, noti'i: „O, ino', pa'ani pangkaki!" Le; nopa'animo pangka to mërëmi' i tabo', konoti'inamo: „Tołooëki këi mokadodoro'." Noti'i o'ana': „Tołooë'a doëloë hohi, hintaoë' lu'a mahoëli' hoëmëi".

Kotołooena mpoe'oemo, mepangka pangkana mahapina. Hiroehoe ito'o, nopopehëriamo mahapina, noti'i o'ana': „Tołooe'a doeloe, nopanti'iki'a toa', mokadoro-doro'ka.” Tołooe mpoe'oemo o'ana' tõe'. Woetemo i tambina toa', noti'i: „Pe'oembëki mokadoro'?” Nohëni' toa' toponindi: „Oeoe, akoki me'oei.” Nohëni' o'ana': „Io!” Koakoramo.

Nodia'mo tołooe matengka' pe lali lopo'. Ęni birimo nołioe, hëni'i noti'i toponindi: „Ibaha' lu ntenë boła'ta?” Noti'i o'ana': „Koebaha' lu”. Meitënë womo o'ana': „Pe'oembëki tẽpe'oei?” Noti'i toponindi: Oeoe, nołooeki'o!" Rodia' motengka', baha' womo biri, kapitoe birina. Notënëi womo toponindi: „Ibaha' lu boła'moe?” Nohëni' o'ana': „Hamboa'.” Noti'i toponindi: „Ihe'emoko mampaoendaki, ingke' akoe ako me'oei.”

Konodia'namo ako mahoełi'mo toponindi. Wowinimo, notënëi wo'o hantambina, noti'i: „Pe'oembëmo iporia?” Noti'i toma'ani: „Oeoe, ino'omo.” Noti'i towëwe'ë: „Hamboa'mo nobaha' mahoełi' hoemëi?” Noti'i: „Nobaha' lu intoeto.” Noti'i towëwe'ë: „Mohawa'moki.”

Ando mpoe'oe, mohawa'mohi, morampoe toa'. Le; morampoemo toa', noti'i toa': „He'emo kõi hantena' mampohinalu oei.” Rodia mpoe'oe mołai, mampohinalu oei. Hidoepa'mo pe woehoe', ro'ele mpoe'oe mahapi boeha'mo i woehoe'. Ropewa'mo ka woehoe', rohëriaki, rodoeloe niroei', ha'i rabia'. To hampoełoe'mo to moroei', ha'i nobia'. Ito'omo lëki² toa', hëni'i robia' moroei'. Podo i lërimo, robehomo, noroko. Komahina lu, nobokoe²mo nodola-dola'. Hambokoe' rodue toa' mengkëmi. Nidola-dola'mohi, mołai pe tambina.

Hiroehoemo wo'o i tambina, hiroehoe o'ana'. Handoa ntenë no'ëki' o'ana'; lioe²mo pe woehoe'na. No'ele-ele, hamboa'mo into'o mahapina; nopali', no'ele-ele ra'ana-romo. Nodia' me'ola ito'o, hëni'i mołai pe oemë'na, noti'i merapi' podo woekoena. Nondawoe'ki'a toa'na toe-

toe'na i woło'. Noroa, nopolawoelo. Lule'mo nopolawoelo, no'oeba'mo. Nodia' mołai pe lopo', motengka'mo nołooe mewana'.

Nohua tambi, noti'i: „Meitěně'a topoahoe.” „Ane topoahoe, hangko mołai hěngkěinia”, nohěni toempoe tambi. Nodia' womo tołooe motengka', nohua womo tambi, noti'i: „Pe'oemběmo topoahoe?” „Ane topoahoe noeti'i, mołaimo iwinia”, nohěni toempoe tambi. Nodia' womo tołooe motengka', nohua womo tambi hantambi; nopetěněki womo topoahoe. Nohěni toempoe tambi: „Topoahoe mołaimo rominia.” Nodia' womo tołooe motengka', nohua womo boła'; meitěně womo topoahoe. Nohěni' womo toempoe tambi: „Ane topoahoe noeti'i, mołaimo ihi tołoe.” Nodia' womo tołooe, nohua womo haboła', meitěně womo topoahoe. „Ane topoahoe noeti'i, mołaimo iba minimo, małentoe ěnoea”, nohěni' toempoe boła'. Nodia' womo tołooe, meitěně' womo topoahoe, noti'i: „Ane topoahoe, liemo limě mini, małentoe boě'.” Nodia' womo nołooe, nohua boła', meitěně womo topoahoe. Noti'i toempoe boła': „Ane topoahoe noeti'i, tołooemo małentoe boě'koe ěni mini lioe.” Nodia' womo tołooe pe boła' ha'onoe, meitěně womo topoahoe. Noti'i womo toempoe boła': „Ane topoahoe, tołooemo małentoe boě'koe ěni mba'a; pitoe minimo tołooe.” Nodia' nołooe, no'ele noenoe' měngkěłěhimo lua'na, noti'i: „Meiteně'a topoahoe.” Nopekaoe mehěni', haoewa'. Morue-rue, noti'i toa': „Pehěrimo hoeměi.” Noti'i toempoe boła': „Niwewoeki matama!” Nowewoe-wewoe mpoe'oe, no'ěki mataně tambi ha'onoe. Konoti'iramo to oewe'ra: Kěłěhi'ko hoeměi, ane ha'iě akoe!” Noti'i o'ana': „Mahili'a.” Konoti'inamo to i tambi: „Haoewa'!” Konodia'namo mehěri. Mehěrimo tołooe, konodia'namo nipoendaki. Ukě mangka, nitěněimo, noti'i: „Noekěmi lu toetoe'na mahapimoe?” Nohěni': „Koekěmi lu.” Noti'i: „Po'oni ako ihoe'a”. Nobangkałi mpoe'oemo, konihoe'a'anamo. Notipa'mo, noti'i: „Pitoe mini, hoeměi-moko koe'ele.” Nodia' mołai.

Hiroehoe, notěněi oewe'na: „Haoembe biri konihoe-a'aně?" Noti'i o'ana': „Pitoe biri, pitoe loke'. Hěi koe-tipa', pitoe mini, akomo koe'ele." Pitoe mini mpoe'oe, akomo no'ele. No'ele, merěřeta'mo. Noti'i womo: „Pitoe mini, hoeměi womo koe'ele." Pitoe mini mpoe'oe, akomo no'ele. No'ele, motawe' wuda. Noroepoe'mo wuda merompepa'. Noti'i womo: „Pitoe mini wo'o hoeměi womo koe'ele."

Hiroehoe i oewe'na, noti'i: „Hapěmo tawe'na?" Noti'i o'ana': „Hěie'mo itoe tawe'ně, hěi pitoe mini nteně wo'o, akomo koe'ele." Pitoe mini mpoe'oe, akomo no'ele. Nohua iba mpepa'mo tawe' wuda. Noti'i: „Koeroepoe'ko." Noroepoe', nodia' mołai.

Hako womo mampekaoe pitoe mini, hěni'i nodia' tołoe ako no'ele. Nohua limě mpepa'mo. Hěni'i nołina: „Koeroroepoe'ko to mahapi. Pitoe mini wo'o, akoromo koe'ele."

Ukě pitoe mini, nodia' womo ako no'ele. Nohua-hua ěni mpepa'mo. Nołina womo: „Koeroepoe'ko tawe' to mahapi. Pitoe mini, hoeměi womo koe'ele."

Kopitoe mini mpoe'oe, akomo no'ele. Nohua-hua pitoe mpepa'mo. Nołina womo: „Koeroepoe'ko tawe' mahapi."

Kodingkao-ngkao'a wo'o tě'e', hako womo no'ele, oewału bałanamo. Nołinaki womo: „Koeroepoe'ko tawe' to mahapi." Kato'o hamboa'mo nodongke' noroepoe', ała' dingkao'mo. Hako womo no'ele, hio mpepa'mo. Nołina womo: „Porambue-mbue to mahapi, koeroepoe'ko."

Pitoe mini kato'o, hako womo no'ele. Nohua-hua hampoeloe mpepa' womo. Hie'e wudana boeha'mo lěntěri. Hěni'i hamboa'mo motawe', hoembo'mo i lani'. Noti'i womo: „Pitoe mini, hoeměi womo koe'ele."

Lioe mpoe'oe pitoe mini, ako womo no'ele. Ako nohua-hua mowoea'. Woea'na hingka' ewa' lengke'a. Nołina womo: „Koeroepoe'ko, porambue-mbue to mahapi." Noroepoe'mo woea'na boelawa. Hěni'i nodia' pe tambi, noti'i: „Popundamo, oewe'; kedoko'mo'a mołai." Noti'i

oewe'na: „Ingke' nipohampě wudama, nirampoe toa' hanatu. Nopanti'iki'i: „Měngkědělěhi kěi, ingke' topolai.”

Ukěmo mēngkědělěhi, nodia' mołai. Woetemo i tambina, niporiamo wuda i lua' boeho. Hěni'i noti'i: „Molaimo kěi!” Hěni'i wae mołai toa' tēie' pe tambira.

Vertaling.

VERHAAL VAN HET KIND DAT
WERD VERLATEN.

To-i-Lowa huwden, (zij) kregen een zevental kinderen. Aan het zevende gekomen, was het baren afgelopen. Hij zeide: „Ik ga met de hand visschen in den vischvijver”. Ja; (hij) ging inderdaad, hij droeg zijn kind dat klein was in een doek op den rug. Daar aangekomen, hing hij het aan een *Bindoeroe*-struik.

Klaar met het visschen, verlieten zij het daar. (Toen) hilde het kind daar. Een paling spoedde zich er heen, de paling ging informeeren. Het antwoordde niet, want het was nog maar een kind. De paling liet zijn staart uit het water komen, om er het kind mede te baden. (Het) hilde nog een beetje. Hij liet weer (zijn staart) uit (het water) komen, hij deed (zijn staart) in den mond van het kind, hij maakte er zijn borst van (hij deed hem als borst dienst doen). De paling ging weer weg naar zijn dorp. (Het kind) hilde weer. Toen hij het weer hoorde hüllen, ging hij weer zijn staart in het water doopen en deed het (kind) water drinken, naar men zegt.

Naarmate het kind groot werd, werd ook de paling groot. Hilde het weer, dan ging hij zijn staart in het water doopen. Toen het kind probeerde te babbelen, was de grootte van de paling als een dij. Hilde weer het kind, zegt men, dan ging hij weer zijn staart in het water doopen. Toen het kind (zichzelf kon omdraaien

en) op den buik gaan liggen, was de paling groot. Toen het kind ging kruipen, was ook de paling weer groot(er). Toen het begon te loopen, (terwijl) het kind nog telkens op zijn zitvlak viel, was de paling zoo groot als een provisie-vat. Toen het al kon praten, zeide de paling: „Als er menschen zijn, verberg je dan”. Het kind zeide ook: „Als er menschen zijn, grootvader, verberg je dan”. De paling zeide: „Als ik hoor gedreun op de dijkjes van den vischvijver en te voorschijn kom, geef mij dan sprinkhanen-voedsel. Klaar met het eten, (dan) verberg ik mij weer”.

Het ging weg naar zijn huis in het hooge gras. Het was beschaamd, want het was reeds groot, de paling was ook reeds groot. De paling zeide weer: „Ga halen foeja voor je rok bij de menschen, om je in te wikkelen”.

Aangekomen, zegt men, bracht zij mee sprinkhanen, zij gaf die aan haar paling. De paling zeide weer: „Als je graag wilt eten, zeg het mij”. Vervolgens zeide het kind: „Ik ben hongerig”. De paling zeide: „Ga naar je moeder eten vragen”. Ja; dat kind ging inderdaad.

Daar aangekomen, zeide het: „Geef mij eten, moeder”. Haar moeder zeide: „Vanwaar komt dat moedrende kind (dat kind dat maar ligt moeder te roepen)? Ik weet niet vanwaar het komt”. Zij gaf het eten, waarvan de korst was verbrand, het werd voor haar neergegoid door het haardgat. Het kind ging het verzamelen, het nam het mee naar haar paling. Het zocht onderweg het eten voor haar paling.

Daar aangekomen, stampte ze daar hard. Toen de paling het hoorde, kwam weer, zegt men, de paling boven. Het kind zeide: „Hier is, vriend, eten”. De paling zeide: „Eet toch, vriendin! Ik eet niet, dat weet ik niet te eten”.

Toen zij zag dat haar eten op was, zeide ze weer tot de paling: „Ik ben hongerig, vriend”. De paling zeide weer: „Ga eten vragen aan je moeder”. Zij ging inder-

daad onder het huis, zij zeide: „Geef mij van uw eten, moeder”. Haar moeder zeide weer: „Vanwaar toch dat moederende kind?” Haar man zeide weer aldus: „Geef het te eten”. Zij gooide weer de korst van aangebrand eten voor haar naar beneden.

Zeven dagen lang keerde het terug om eten te vragen. Haar paling was nu groot, het kind zeer beschaamd. Het ging weer naar haar moeder, het zeide: „Geef mij een oude foeja rok, moeder”. Haar moeder zeide: „Vanwaar toch dat moederende kind? 't Die is er niet, er is geen oude foeja rok”. Het vroeg er om, het was er niet. Het vroeg er dringend om, het was er niet. Dat kind zeide: „(Geef dan maar) alleen uw maandverband”. Haar moeder antwoordde: „Mijn maandverband? Dat is er niet”. Het kind zeide: „Dus er is niets”. Toen vertrok het.

Toen dat kind vertrok, zocht ze ook eten voor haar paling. Daar aangekomen, zegt men, hoorde de paling gedreun. De paling informeerde: „Is er geen oude rok?” Het kind zeide: „D'r is niets te vinden”. De paling zeide: „Ga jij wandelen”. Dat kind ging wandelen, het vond een oude foeja rok. Het keerde weer terug, al eten zoekende, het eten voor haar paling. Deze haar paling vulde den geheelen vischvijver. Haar paling zeide: „Vanwaar is die rok van je?” Het kind zeide: „Die heb ik gevonden”. De paling zeide weer: „Waar heb je die gevonden? 't Is er toch geen die je hebt gestolen?” Het kind zeide: „Welneen!”

Toen haar eten weer op was, dat zij verzameld had bij haar moeder, stuurde de paling haar weer, hij zeide: „Ga weer je eten vragen bij je moeder”. Bij hun huis weer gekomen, zei ze: „Moeder, geef mij eten!” Toen zeide haar moeder weer: „Vanwaar toch dat moederende kind?” Het werd weer te eten gegeven. Haar man zeide weer: „Laten wij dat kind gaan bespieden”. Zij gingen inderdaad, het werd daar bij den vischvijver

gezien. Als het kind naar den weg keek, verborg zich haar vader weer.

Toen hij haar daar lag te bespieden, ging ze weer eten voor de paling zoeken. Daarna ging hij naar den vijver kijken. Hij zag, daar was een paling, de vischvijver was heelemaal vol. Vervolgens vertrok de man.

Het duurde niet erg lang, (of) het kind kwam, brengende eten voor de paling. Die man, thuisgekomen, zeide zijn vrouw: „Wat was dat?” De man antwoordde: „Een groote paling, die telkens stuurt om eten”. De vrouw zeide: „Als dat kind komt, laten we het bedriegen, opdat wij haar paling vangen”.

Het duurde niet lang of dat kind kwam werkelijk aan, de paling zond het om eten te gaan vragen, het zeide: „O, moeder, geef ons eten!” Ja; toen zij het lekker eten gaf in een schaal, zeide zij: „Laten wij gaan wandelen”. Het kind zeide: „Ik ga eerst even gauw, ik keer echter gauw terug”.

Toen ging ze werkelijk, ze zocht eten voor haar paling. Daar aangekomen, maakte zij haar paling wakker, het kind zeide: „Ik ga eerst, de menschen zeggen mij, dat we gaan wandelen”. Dat kind ging inderdaad. Bij het huis der menschen gekomen, zeide het: „Waarheen wandelen wij?” Een oud mensch zeide: „O, wij gaan rotan-zoeken”. Het kind zeide: „Ja”. Toen gingen ze.

Zij gingen nu loopen naar het bosch. Zes bergen gingen ze over, vervolgens zeide de oude: „Weet je nog ons dorp?” Het kind zeide: „Ik weet het nog”. Het kind informeerde weer: „Waarheen gaan we rotan-zoeken?” De oude zeide: „O, ginds!” Ze begonnen te loopen, toen kwamen ze weer aan een berg, het was de zevende berg. De oude informeerde weer: „Weet je je dorp nog?” Het kind antwoordde: „Niet meer”. De oude zeide: „Hier kook jij, opdat ik ga rotan-zoeken”.

Toen keerde de oude terug. Toen het donker was, informeerde zijn vrouw, zij zeide: „Waarheen hebt ge

ze gebracht?" De man zeide: „O, daar (heelemaal)". De vrouw zeide: „Weet ze niet meer hierheen terug te keeren?" Hij zeide: „Zij weet het misschien wel". De vrouw zeide: „Laten wij onze orders uitgeven".

Toen het goed dag was, deelden zij hun bevelen uit, zij verzamelden menschen. Ja; toen de menschen verzameld waren, zeiden de menschen: „Jullie hier voor een deel, nemen rotan mede". Zij vertrokken inderdaad, rotan medenemende. Bij den vischvijver gekomen, zagen ze inderdaad een paling, die heel den vijver vulde. Zij strikten hem uit den vijver, zij trokken hem op, gezamenlijk trokken zij hem, zij konden het niet. Het waren er tien die trokken, zij konden het niet. Toen alle menschen er waren, toen konden ze hem trekken. Nauwelijks aan land, kliefden zij hem, men doodde hem. Toen hij maar even dood was, deelde men hem in stukken, verdeelde men hem. Een stuk, twee menschen brachten het. Toen hij verdeeld was, gingen zij naar hun huis.

Thuis gekomen, kwam (ook) het kind aan. Het kind zag nog niets, direct ging het naar haar vischvijver. Het keek en keek, haar paling was daar niet meer; het zocht, het zag alleen nog maar zijn bloed. Het begon daar te huilen, vervolgens vertrok het naar haar vader, naar ze zeide om alleen zijn botten (nl. van de paling) te vragen. De menschen gooiden zijn kop voor haar door het haardgat. Zij haalde hem, zij gebruikte hem als ketting. Toen zij moe was hem als ketting te dragen, droeg ze hem in haar omslagdoek op den rug. Zij ging heen naar het bosch, zij liep naar het woud.

Het vond een huis, het zeide: „Ik vraag naar den jager". „Wat den jager betreft, die is zooeven vertrokken", antwoordde de eigenaar van het huis. Het begon weer te loopen, het vond weer een huis, het zeide: „Waarheen is de jager?" „Als je van den jager spreekt, die vertrok gisteren", antwoordde de eigenaar van het huis. Het ging weer loopen, het vond weer een alleenstaand huis; het vroeg weer naar den jager. De eige-

naar van het huis antwoordde: „De jager vertrok eergisteren”. Het ging weer loopen, het vond weer een dorp, het vroeg weer naar den jager. „Als je van den jager spreekt, die vertrok drie dagen geleden”. Het begon weer te loopen, het vond weer een dorp, het vroeg weer naar den jager. „Als je van den jager spreekt, die vertrok vier nachten geleden, dragende een gemsbuffel”, antwoordde de eigenaar van het huis. Het ging weer loopen, vragende weer naar den jager. „Wat dien jager betreft, die ging vijf nachten geleden voorbij, een varken dragende”. Het ging weer loopen, het vond een dorp en vroeg weer naar den jager. De eigenaar van het dorp antwoordde: „Als je van dien jager spreekt, die ging ginds heen, dragende mijn varken, zes nachten geleden”. Het begon weer te loopen naar een ander dorp, vragende weer naar den jager. De eigenaar van het dorp zeide weer: „Wat den jager betreft, die ging ginds heen, dragende zes van mijn varkens; zeven nachten geleden ging hij”. Het (kind) ging loopen, het zag een waringin en onder daar was het schoon geveegd, het zeide: „Ik vraag naar den jager”. Het wachtte een antwoord, (maar) neen. Na eenigen tijd zeide een mensch: „Klim op”. De eigenaar van het dorp zeide: „Veeg je oogen uit!” Het veegde inderdaad haar oogen uit, haar oogen zagen een huis. Toen zeiden haar grootouders: „Kom vlug hier, als ik het niet ben!” Het kind zeide: „Ik ben beschaamd”. Toen zeide die in het huis: „(Behoeft) niet!” Toen klom het op. Opgeklommen, begon men voor haar te koken. Klaar met het eten, werd haar gevraagd, men zeide: „Breng je ook den kop van je paling mede?” Het antwoordde: „Ik breng (hem) mede”. Men zeide: „Morgen ga je hem planten”. Het werkte den grond goed om, toen werd hij geplant. Het sprak met hem af, het zeide: „Zeven nachten, (dan) kom ik naar je kijken”. Het vertrok.

Thuis gekomen, vroegen haar grootouders: „Hoe veel bergen hier vandaan (is 't) waar hij geplant werd?” Het kind zeide: „Zeven bergen, zeven dalen. En ik heb met hem afgesproken, zeven nachten, dan ga ik kijken”. Na zeven nachten ging het kijken. Het zag, (dat de grond) begon te barsten. Het zeide weer: „Zeven nachten, (dan) kom ik weer kijken”. Na zeven nachten ging het weer kijken. Het zag, dat hij goed tot bladeren had. Het plukte twee goed-bladeren. Het zeide weer: „Na zeven nachten kom ik weer kijken”.

Bij haar grootouders gekomen, zeiden zij: „Hoe zijn zijn bladeren?” Het kind zeide: „Hier zijn zijn bladeren, en nog zeven nachten, dan ga ik kijken”. Na zeven nachten ging het weer kijken. Het vond reeds vier goed-bladeren. Het zeide: „Ik pluk je”. Het plukte en ging weg.

Het ging weer wachten zeven nachten, vervolgens ging het weer kijken. Het vond reeds vijf bladeren. Vervolgens zong het: „Ik pluk je, die een paling zijt. Zeven nachten weer en ik ga weer kijken”.

Na zeven nachten ging het weer kijken. Het vond zes bladeren. Het zong weer: „Ik pluk je, bladeren van een die paling is. Zeven nachten en ik kom weer kijken”.

Na zeven nachten ging het weer kijken. Het vond zeven bladeren. Het zong weer: „Ik pluk je, paling-bladeren”.

Toen die groot was, ging het weer kijken, hij had reeds acht maal vier meter goed. Het zong hem weer tegen: „Ik pluk je, bladeren van een die paling is”. Van toen af kon het er niet meer bij om te plukken, want hij was hoog. Het ging weer kijken, er waren negen bladeren. Het zong weer: „Beweeg heen en weer, die een paling zijt, opdat ik je plukke”.

Zeven nachten nadien, ging het weer kijken. Het vond tien stuks weer. Ditmaal was de vlonder vol met goed. Vervolgens kreeg hij geen bladeren meer, hij

reikte tot aan den hemel. Het zeide weer: „Na zeven nachten kom ik weer kijken”.

Na zeven nachten ging het weer kijken. Het vond hem vruchtdragende. Zijn vruchten waren als een citroen. Het zong weer: „Ik pluk je, beweeg heen en weer, die een paling zijt”. Het plukte zijn gouden vruchten. Vervolgens ging het naar huis, het zeide: „Ik heb verlangen, grootouders; ik ben begeerig om te vertrekken”. Haar grootouders zeiden: „Opdat je wat met je goed zult kunnen beginnen, moeten er honderd menschen worden verzameld”. Het zeide hun: „Maken jullie je gereed, opdat we vertrekken”.

Klaar met het gereedmaken, ging het weg. Bij haar huis gekomen, werd het goed onder de rijstschuur gelegd. Vervolgens zeide het: „Ga jullie heen!” Vervolgens ook vertrokken die menschen naar hun huis.

A a n t e e k e n i n g e n .

Bëtaumo „afgelopen, op”.

No'oeba' „zij draagt het op den rug”, st. *oeba'*.

Këkioe' „klein”, gereduplicateerde vorm van *kioe'*.

Nohoda „zij hing het op”, st. *hoda*.

Bindoeroe, de naam van een plant.

Notoeli „hij spoedt zich er heen”, st. *toeli*, Bad. *toe'oeli*.

nTenë „nog”.

No'oeļu „hij liet neer”, st. *oeļu*, Bad. *oeļoe*.

Nopoponindioe „hij baadde het er mee, hij gebruikte (zijn staart) om er het kind mee te baden”. Stam *ndioe*, Bar. *rioe*, Bad. *doi*.

Nopoiome' „hij deed (de staart) in den mond”, st. *ome'*, vgl. Bad. *hoeme* „uitwendige mond”, en *ame'* „slikken”.

Nowali „hij maakte er van”, st. *wali* „worden, gebeuren”; lett. beteekent *nowali* „hij deed worden”.

Omi' „borst, melk”, Bad. *oemi'*.

Nohëri „hij hoort het”, st. *hëri*, Bad. *hadi*; vgl. hetgeen in M. en S. gezegd is over *mampehadingi*.

Nopopainoe „hij deed drinken”, st. *inoe*, Bad. id., Nap. *enoe*.

Mewowiri „babbelen”, st. *wiri*, vgl. Bad. *biri* „snot” en *bire* „schuim”, dus zóó praten, dat „het speeksel uit den mond komt”. *Mampowiri* „berispen, sputteren tegen”.

Motoempapa „voorover liggen”, st. *papa*.

Menëndae „kruipen”, van *mendae*, st. *ndae* met infix -ën-, Bad. -an-.

Motengka „loopen”, st. *tengka*.

Timpahëhuramo „komen te zitten”, zooals een klein kind, dat telkens opstaat en weer neervalt. St. *hura* „zitten”, Bad. *hoeda*. *Hëhura* is de gereduplicateerde vorm van *hura*. Verder nog het samengestelde voorvoegsel *timpa-* waarvan *ti-*, soms *he-*, Bad. *te-* het accidenteele aangeeft.

Longka „provisie-vat”. Dit is een uitgeholde boomstam, of een vat van boombast, waarin men mais of rijst doet. Gewoonlijk staat het onder het huis.

Mendoeoe-ndoeoe „gedreun” van 't loopen, st. *ndoeoe*.

Kowata „sawahdijkje”, st. *wata*. Vgl. *wata* „lichaam, omgevallen boomstam”.

Woehoe „wel, bron”.

Melua „te voorschijn komen”, vgl. Bad. *moŋoea* „braken, uitspuwen”.

Popae „sprinkhaan”, st. *pae*. *Popae* is weer de gereduplicateerde vorm.

nTile, hoog siergras, Bad. *tile*.

Noepowivi-wiwi „om jezelf te omwikkelen, opdat je jezelf daarmee omwikkele”, st. *wiwi*, Bad. *wewe*. Vgl. *piwi* „schaamgordel”, Bad. *pewe*.

Doko „begeerig, trek hebben in”, vgl. Bes. *tandoko* „luchtpijp”. Leb. evenzoo.

To kaino-ino „die steeds maar moeder (*ino*) roept, die maar ligt te „moederen”.

Mampoe „verbrand”.

Karoe „korst van aangebrand eten”, Bad. *kaoe*’.

Wolo „gat in den haard”, Bad. *tamboŀo*.

Noroeroe „hij verzamelt”, st. *roeroe*’, Bad. *roro*’.

Momoemboeoe-mboeoe „dreunen”, st. *mboeoe* met het omgezette infix *-oem-*.

Perěřě’enamoe „uw banddoek (*perěřě’ě*)”, st. *řě’ě*, wanneer zonder praefix of suffix gebruikt *ra’a* „bloed”, vgl. Mal. *darah*.

Mokodoro-doro „wandelen”, Bad. *modoo-doo*’.

Hingkoraraimo „heelemaal gevuld”, st. *rai*. Vgl. Bad. *koeporai* „ik ben verzadigd van”, lett. „ik heb tot vulling”.

Noenako „jij steelt het”, st. *nako*. Vgl. *mantako* „’s nachts opblijven, gaan kijken naar”; eig. „naar iets toegaan om een wensch vervuld te krijgen, iets mede te nemen”.

Norumba „hij zendt, stuurt”, st. *rumba*. Vgl. Bad. *rimba* „opdrijven”.

Ningawoe „beloerd worden”, lett. behinderlaagd worden, st. *gawoe*, vgl. Bad. *kawoe*.

Lala „weg”, Bad. *rara*.

Mampali „zoeken”, st. *pali*, Bad. *peli*.

Kamboeri „later, daarna”, st. *boeri*.

Bihì „nauw”, niets meer bij kunnen.

Nohoeli-hoeli „hij keerde telkens terug, hij herhaalde”, st. *hoeli*’, Bad. *hoelē*’.

Takira-kira „wij bedriegen het”, hier „laten wij het bedriegen”, st. *kira*.

Tabo „nap”.

Nopopehëriamo „het deed ontwaken”, st. *hëri*.

Toponindi „oude, volwassene”, st. *nindi* „innerlijk”; *toponindi* is dus iemand die innerlijk heeft, die nadenkt.

Me’oei „rotan zoeken”, st. *oei*, Bad. *oewe*.

Lopo „bosch”, Bar. *jopo*.

Biri „berg”, Bad. *boeloe*’.

Wowinimo „het was nacht”, gereduplicateerde vorm van *wini*, Bad. *wengi* „nacht”.

Ino'o „daar, ginds”, Bad. *indo'o*.

Mohawa' „regelen, bevelen”.

Morampoe „verzamelen, bijeenbrengen”.

Mampohinalu „aanhalen, even afslaan om ergens wat te gaan halen, om dat tegelijk (*hinalu*) te kunnen medenemen”.

Hidoepa' „bijeekomen, ontmoeten”, st. *doepa'*.

Boeha' „vol”.

Ropewa' „zij strikten hem”, st. *pewa'*.

Rohëriaki „aan land trekken, optrekken uit een dieper gelegen plaats”, st. *hëri*, Bad. *sore*.

Robia' „zij kunnen”, st. *bia'*.

Lëri „land”, in tegenstelling van „water”, Bad. *lore*.

Robeho „zij splijten hem”, st. *beho*.

Bokoe' „stuk”; hij (men) breekt hem in stukken, *nobokoe-bokoe'*.

Nodola-dola' „hij verdeelde”, st. *dola'*.

Handoa „niet”.

Hamboa „niet”.

Woekoe „been, bot”, Bad. *boe'oe*.

Nopolawoelo „zij heeft als halsketting”, st. *lawoelo*, Bad. *awolo*. Vgl. *awo*, de koperen ringen, die men vroeger om hals en schouders droeg.

Wana' „woud”.

Hëngkë inia „zooeven”, Bad. *hangko inina*.

Iwinia „gisteren”.

Rominia „eergisteren”.

Ihi taloe „vooreergisteren”.

Ēnoea „gembuffel”.

Malentoe „op den rug dragen”, st. *lentoe*.

Noenoe' „waringin”.

Mëngkëlëhimo „schoon, zonder vuil, opgeruimd”, st. *këlë*, Bad. *kalë*.

Niwewoeki „veeg jij uit (je oogen)”, st. *wewoe*.

Këlëhi „vlug”.

- Ihoe'a* „gij (*i*, beleefde vorm) plant hem”, st. *hoe'a*.
Nobangkali „zij patjorde af”.
Notipa' „zij sprak af”, „stelde den tijd op”, st. *tipa'*.
Loke' „dal, ravijn”.
Merērēta' „gebarsten”, gereduplicateerde vorm van *rēta*.
Motawe' „bladeren hebben”.
Noroepoe' „zij plukt”, st. *roepoe'*, Bad. *poepoe*.
Merompepa' „twee stuks”, st. *pepa'*, classificeerend woord voor platte dingen.
Nolina „zij zingt”, st. *lina*, Bad. *linga*.
Kodingkao'-kodingkao'a „hoe langer hoe hooger (*dīngkao'*)”.
Oewalu „acht”.
Bala'. *Habala'* is 4 meter katoen.
Nodongke' „hij komt totaan”, st. *dongke'*.
Morambue-mbue „heen en weer, op en neer bewegen”.
Lěntěri „vloer, vlonder”, Bad. *asari*, Mal. *lantai*.
Hingka' „plotseling, ineens”, Bad. *hangka'*.
Ewa „gelijk, als”.
Lengke'a „citroen”.
Popundamo „ik ben verlangend”, st. *punda*, Bad. *poenda*.
Nipohampě „wat met iets doen”, st. *hampě*, de intense vorm van *hapě* „wat”, Bad. *apa*.
Boeho „rijtschuur”.

6. LĚLITANA HI MENTORO'.

Mohantambimo 'To-i-Lowa. Noti'imo ponianana: „Hakomo kěi, pewaliki potiwoeanta. Angkana, mode-da'ko, me'hiělu-ělu hěi konondewa, tołoe mini, ukěmo.”

Kohupa'namo i panianana, noti'i, ukěmo. Akomo no'ele towěwe'ě hantambina, noti'i. „Handoa' ukě, handoa' niwělihi.” Konoti'inamo toma'ani: „Ikěmiromo pa-

ngkaka, ingke' akoromo koewēlihi." Konodia'namo tolooe. Akomo towēwe'ē mowēna pangkana ma'anina.

Iloemboe laḷa, nokohidoepa'kimo ule, noti'i ule: „Ane haoewa'ko dimbē mampelamba'i'a, koe'ēkamoko." Konopelamba'inamo tolooe. Noti'i towēwe'ē: „Akoki mowēna pangkana ma'aningkoe." Noti'i ule: „Tēdēhi-mo'i. Angkana wae pangkana poriakimo i laḷa." Konoti'inamo ule: „Hoemēmoko moḷamba'." Pelamba'namo towēwe'ē, hialumo iloemboe laḷa ma'anina. Konoti'inamo toma'ani: „Pe oembēra topongkēmi pangkakoe!" Konotuntuninamo.

Ha'i morue-rue, nohua pangkana iloemboe laḷa, hēni'i nohua laḷana ule, meloke'mo. Noti'i toma'ani: „Oeoe, ane koedongke' ule tēie', koetobai!"

Heboentamo ule i Dodoḷo, nopantaoe'kimo ule tēie' towēwe'ē, motoentoe oewai ngkode', mēnta'oe' tolooe, hampai-mpai'na hiroehoemo i tahi'. Konopowoetenamo tolooe, pitoe ando poḷa' pitoe mini, hēni'i dōngka' i hamalina tahi'. Konoti'inamo ule: „Akomoko ilaḷi tambi, akoemo ilua'na." Noti'i wo'o: „Hēi de hohoembēi, motioe' kēi wo'o? Ane dimbēko, akoko koepataoe'kiko boē." Noti'i towēwe'ē: „Mērēmi!" Nopenanihakihina hingk' moana'. Konoti'inamo: „Koedia'mo ako mampataoe'kiko boē, ane noepaḷi' toekoe woi'." Konodia'namo mekahi ilaḷi woi' pitoe nto'a poḷa' pitoe mbula.

Rominimo tolooe, hēni'i moana' towēwe'ē. Konoti'inamo i o'ana': „Koendioeko, o'ana', mototomi'ko. Koendioeko, o'ana', metoempapa'ko. Koendioeko, o'ana', me'o'ae'ko. Koendioeko, o'ana', motengka'ko, timpahurako. Koendioeko, o'ana', mehilēḷaiko. Koendioeko, o'ana', mepopiwiki. Koendioeko, o'ana', pebia'ko meloti." Konoti'inamo ino'na: „Hohi'ki moḷai." Noti'i womo: „Koendioeko, o'ana', pebia'ko mobaḷa' lembea." Konodia'namo metēwi, hēni'i nobaḷa', ro'ando nobaḷa'. Ukēmo, akomo noti'iki ino'na: „Waḷi'mo'i." Noti'i ino'na: „Tambi'imo." Kowaḷina tēie', ako nopanti'iki' ino'na. Nohēni' ino'na: „Piho' nirodi' nipaiwoemboena." Noroa

mpoe'oe pihó'na, noporia i wombo'na lembana. Ukě těie', noroeroe'mo mě'iěna, hěni'i noporia pe lali duěna. Ukě těie', nodia' hoeměi moľemba maoere' oewai.

Dongka' i Manoewana, hiroehoe wo'o ule i tambira. Konoti'inamo ule: „Na', Mentoro'." Ako no'ele-ele, ě timě lu ito'o; nomonto-montomo oemě'na. Kopeteti'inamo hampoloemboe ľani'. Hěni'i noti'i wahe'e: Kehapo'i mampelali winti, kanako koedongke'." Petoti'ina těie', hetoempěiki i Manoewana.

Petoti'inamo, hampiha hetoempěiki womo i woemboe lemba. Ito'omo pihó' nita'i. Kohetoempěha'na těie', ba-ha'mo doko'na notai', hěni'i měbokoe' doko'na. Norodi'mo o'ana' toetoe'na, hěni'i dongka' i Dodoľo, hěni'i ako mengkěhěri pe ľeri hintali'ino'. Polairamo mone' pe Bangko', akomo i Lowa. Kato'o, motinoewoe'mo rea'.

Vertaling.

HET VERHAAL VAN MENTORO.

Een To-i-Lowa huwde. Zijn schoonvader zeide: „Ga, maak (voor ons) een zaaibed. Maar, je moet in 't donker loopen, 's morgens heel vroeg en 's avonds, drie nachten, (dan moet) het klaar zijn”.

Bij zijn schoonouders gekomen, zeide hij dat het klaar was. Zijn vrouw ging kijken, zij zeide: „'t Is niet klaar, 't is niet afgemaakt”. Toen zeide de man: „Breng mijn eten maar, opdat ik het af ga maken”. Toen ging hij.

De vrouw ging het eten voor haar man brengen. Onderweg ontmoette zij een slang, de slang zeide: „Als je mij niet wilt berijden, eet ik je op”. Toen ging zij haar berijden. De vrouw zeide: „Laten wij gaan brengen het eten voor mijn man”. De slang zeide: „Laat dat maar. Maar zijn eten leg dat op den weg”. Toen zeide de slang: „Kom op mij zitten”. Toen de vrouw op haar reed, was tegelijkertijd haar man op den weg.

Toen zeide de man: „Waar is de brengster van mijn eten!” Toen volgde hij haar.

Het duurde niet lang, (of) hij vond zijn eten op het midden van den weg, vervolgens vond hij den weg van de slang, hij was uitgehold (nl. de weg). De man zeide: „O, als ik die slang bereik, ik hak op haar in.”

In Dodolo neergekomen, bracht die slang de vrouw, volgende de groote rivier, zij gingen stroomafwaarts, het duurde even (alvorens) ze aan de zee waren. Toen ze daar aankwamen, kwamen ze weer na zeven dagen en zeven nachten aan de andere zijde der zee. Toen zeide de slang: „Ga jij in huis, ik (ga) er onder”. Zij zeide ook: „En hoe nu, zal ik gemeenschap met je hebben? Als je wilt, ga ik je een varken brengen”. De vrouw zeide: „Het is goed!” Zij dacht, dat haar buik zou baren. Toen zeide ze (de slang): „Ik haal een varken voor je, als je aardluizen zoekt”. Toen begon zij (nl. de slang) in de aarde te dringen, zeven jaren en zeven maanden.

Twee nachten was zij weg, toen de vrouw baarde. Toen zeide ze tot haar kind: „Ik baad je, kind, zuig. Ik baad je, kind, lig op je buik. Ik baad je, kind, loop op handen en voeten. Ik baad je, kind, loop hard. Ik baad je, kind, draag een schaamgordel. Ik baad je, kind, je kunt hout halen”. Toen zeide zijn moeder: „Laten we gauw vertrekken”. Zij zeide weer: „Ik baad je, kind, je kunt een prauw disselen”. Toen begon het (een boom) om te kappen, vervolgens disselde het, twee dagen disselde het. Klaar er mede, ging het zeggen tegen zijn moeder: „Ik ben klaar”. Zijn moeder zeide: „Bouw er een huisje op”. Toen dat klaar was, ging hij het zijn moeder zeggen. Zijn moeder antwoordde: „Haal een zwaard om op de nok gelegd te worden”. Hij haalde inderdaad zijn zwaard, legde het boven op de prauw. Toen dat klaar was, verzamelde hij zijn gerei, vervolgens legde hij het

in de prauw. Toen dat klaar was, ging hij varen stroomopwaarts.

In Manoewana gekomen, kwam ook de slang in hun huis. Toen zeide de slang: „Hei, Mentoro'!” Hij ging kijken, daar was slechts een luis; zijn vader (nl. de slang) drukte haar dood. Toen ging hij (nl. de slang) staan halverwege de lucht. Vervolgens zeide hij aldus: „Al ga je in een steenrots, dan krijg ik je toch!” Toen hij ging staan, kwam hij terecht in Manoewana.

Toen hij ging staan, kwam weer een deel terecht op de nok van de prauw. Daar werd het door het zwaard gesneden. Bij zijn neerkomen daar, sneed het (zwaard) hem in den hals, vervolgens was zijn strot in tweeën. Het kind haalde zijn hoofd, vervolgens kwam het te Dodolo, vervolgens gingen moeder en kind aan land. Toen klommen ze weer op naar Bangko, ze gingen naar Lowa. Toen „verzamelden ze levenskracht” daarboven.

Aanteekeningen.

Mentoro', een eigennaam.

Poniana „schoonouders”.

Angkana „maar”, Bad. *agaiana*.

Modeda' „in 't duister loopen”, st. *deda'*.

Mehi'ëlu „vroeg”; *mehi'ëlu-ëlu* „zeer vroeg”, st. *ëlu*.

Konondewa „avond”, lett. „de tijd der geesten, *dewa*”, hoewel *dewa* voor geest, god niet meer in 't dagelijksch leven wordt gehoord.

Niwëlihi „hersteld worden”, st. *wëli*, *wali* (zie boven).

Mowëna „brengen”, st. *wëna*.

Tëdëhi „laat gaan”, st. *tëdë*, Bad. *toda*.

Poriaki „leg het voor hen neer”, st. *ria*, *dia*.

Hi'alu „gelijk, tegelijkertijd”.

Motuntuni „iemand achterop gaan”, st. *tuntu*.

Heboenta „neer komen te vallen”, Bad. *teboesa*.

Menta'oe „stroomafwaarts gaan”, Bad. *mosaoeroe*.
Hohoembëi „hoe is het nu”.

Motioe „coire”, in 't dorp Leboni *mowe'a*, lett. „omgang met een vrouw (Bar. *we'a*) hebben”.

Nopenanihaki „zij dacht er aan”.

Hina'i „buik”, st. *ha'i*, Bad. *ta'i*, met infix *-in-*.

Hingki', aanwijzer van het futurum „zal”.

Toekoe „luis”, een omzetting van het Bad. *koetoe*.

To'a „jaar”, Bad. id., Mal. *tahoen*.

Bula „maan, maand”. Wordt alleen zoo in samenstellingen gebruikt, anders *wula*.

Metotomi' „zuigen”, st. *tomi'*, vgl. Bad. *petomi'a* „tepel”.

Me'o'ae' „op handen en voeten loopen”, vgl. *menëndae*, st. *ndae* „kruipen”.

Mehilëlai „hard loopen”.

Lemba' „prauw”.

Metëwi „omhakken”, st. *tëwi*, Bad. *tiwi*.

Piho' „zwaard”.

Me'iëna „zijn gerei (*me'ië*), gereedschap”.

Maoere' „stroomopwaarts gaan”.

Dongka' „aankomen”.

Manoewana, de naam van een thans verlaten dorp in Bada'. De bewoners van die plaats stichtten een nieuw dorp, Roende genaamd.

Na', een aansporend woordje.

E tumë „luis”, Bada' *toema*.

Nomonto-monto „hij wreef dood”.

Metoti'i „overeind staan”, st. *ti'i*.

Hampoeloemboe „halverwege”.

Mampelali „zich verbergen in”, lett. „zich ergens in begeven”, st. *lali* „innerlijk”.

Winti „steen”.

Hetoempëha „weggeslingerd”.

Hampiha „één keer”.

Woemboe „nok”.

Mengkĕhĕri „zich naar boven begeven”, st. *hĕri*, Bad. sore. Zie ook boven.

Mone „opwaarts”.

Hintali'ino' „moeder en kind”.

Bangko, naam v.e. dorp. Dit dorp lag toen nog op een berg, *Biri' Bangko*.

7. TO HAMBOKO TO-I-LOWA TO RODUĒ.

Ha'i mohohai, moana'mo hantambina, toma'ani haduĕ, toma'ani ana'na.

Ha'i wo'o mohohai kato'o, moana' womo haduĕ. Kode'mo o'ana' tĕie', akomo mampali' manangka' pe Pada Kaloto'. Woetemo, nopali lałara. Ropali', haoewa' rohua.

Lule'mo mampali, medodoĕ'mo i toempoe tambi. Pohĕri tohawi', hĕi meitĕnĕ: „To hapĕ kĕi?” Roti'i: „To-i-Lowaka hoemĕi, hoemĕika mampĕhĕrĕmoea korebami ihe'e kĕi.” Hĕni'i me'o'aimo tohawi' i tĕkĕi. Pehĕrimo, roti'imo: „To hapĕ kĕi too?” Noti'i: „To-i-Lowaka.” Hĕni'i niwea' wamba'. Ukĕ tĕie', nidodoĕ'mi hako momama'. Mehĕrimohi hako pe tambi.

Nitĕnĕimohi: „Hapĕ toengkaiami hoemĕi?” Noti'imo: „Hapĕ re'i wo'o toengkaiaki! Hoemĕika mampĕhĕrĕmoea ana'mi ihe'e.” Ukĕmo momama, mehĕrimo pe kĕtoeruana tĕkĕi. Tokĕka' mehĕrimo pe hinee'. Kenipopehĕri totoeari i tohie' ha'i nołei. Ukĕmo tie', noti'i wahe'e: „E, tokĕka'na mołaimo ndewo'o; wini² mohampĕ motengka'. Ukĕmo noti'i wato'o, noroamo bało to hingki' nopohoełoe'. Noti'i wahe'e: „Ihe'emoko, kĕka'na, hoemĕiko i tangko' mo'ele hoełoe'koe”. Mengkĕhooemo kĕka'na mĕngkĕmi pomama'ana, hĕni'i mohura. Noti'imo toearina wahe'e: „Ane pide'i hoełoe'ka, hĕi maki' wo'o hoełi', nodapa'a bĕkĕlu; ane pide mpałioe-łioe, noroko'a poni'.”

Nodia mpoe'oe motengka' tołoe; pitoe loke' nalioe poła' pitoe biri'. No'ele-ele kĕka'na, hoełoe'na toearina pide mpałioe-łioemo. Hĕni'i meliha' pe tambi, ako mo-

roa pomama'ana, hinte' labana, piho'na, lai'na. Hēni'i mehilai metuntu. Hako nohua hamomolo' wotanmaromo. Toetoe'na toloemo nokēmi poni'. Notuntunimo; pitoe loke', pitoe biri' noļioe, hakomo mone' pe biri'na. Hoembo'mo pe biri'na, memone'mo pe loti, mepopanto i popada. No'ele-ele le'omo to moroko' toearina. Mengkē-hoemo kato'o, hakomo mompali' kemērēmianā petoti'ana i biri'na pe loemboena, hakomo mangkoereoe i toa' to le'o. Pehēriramo noti'i wahe'e: „Poni' hie' hoemēi mantako.” Metoti'imohi rea', hēni'i rodia' memehakoe'. Nohakoe' to hadēduē, nohingki' looe. Hēni'i nohakoe' to wēri', limē mpoeloe' to moroa hampiha. Nodia' womo memehakoe', limē mpoeloe wo'o hampiha nohakoe'. Ukē tēie', nopali' kolī' toetoe'na hie'na. Hori² nipekohoiki kolī' toetoe'na hie'na i labara. Nē'iwi' kato'o molaimo mahoeļi, hako nohua toearina moili'mo. Hēni'i noti'i: „Koepohapēmoko deali, be, tomoili'moko?” Nohēriakimo ka lamara' i lēri, hēni'i nopodēkiki kolī' toetoe'na hinee'na, ingke' bate'na toewoe'. Ukēmo nopodēkiki, nopoetoe'mo wuda. Nopoļeba'mo iē ito'o. Mohoengkēi womo hampiha nironde kolī' toetoe'na. Ukēmo tēie, nidoedē'ki'mo sangkena to metotio, tampa'na ēlupa', nihodamo labana, hinte' piho'na i ohoana. Notiomo ēiupa' tanoeana'na, mearomo, mangkoereoe. Noti'i kēka'na: „Tie' intoe katoewoe'moe, kena ha'iē akoe mampatoewoe'ko. Mangkēdēļehimoko', moļaimoki pe Lowa.” Rodia' moļai. Woetemohi, motinoewoe'mo.

Vertaling.

DE TWEE LOWA'SCHE ECHELIEDEN.

Het duurde niet lang, (of) zijn vrouw baarde, het was een jongen, een jongen was haar kind.

Weer niet lang daarna baarde ze er weer een. Toen die kinderen groot waren gingen ze er op uit om sexueele gemeenschap te oefenen in de Kaloto-vlakte.

Daar aangekomen, zochten ze naar een gelegenheid, zij zochten, zij vonden die niet.

Moe van 't zoeken, riepen ze tot den eigenaar van een huis. Een slaaf werd wakker en informeerde: „Wat zijn jullie voor lui?” Zij zeiden: „Wij zijn die van Lowa komen, wij komen vernemen naar de berichten bij jullie.” Toen wekte de slaaf de edelen. Toen ze ontwaakt waren, zeiden ze: „Wat zijn jullie voor lui?” Zij zeiden: „Wij zijn To-i-Lowa”. Vervolgens werd de deur geopend. Toen dat afgeloopen was, werden ze geroepen om te pruimen. Ze gingen naar boven in het huis.

Hun werd gevraagd: „Wat is jullie bedoeling met hierheen te komen?” Ze zeiden: „Wat zou onze bedoeling zijn? Wij komen vernemen naar jullie kinderen hier”. Klaar met het pruimen, gingen ze in de slaapplaatsen der edelen. De oudste klom op bij de jongste. Toen men de jongste bij de oudste zou doen, wilde hij niet. Toen dat afgeloopen was, zeide hij aldus: „Hei, oudere broer, ik vertrek nu; wat heeft het voor nut iederen nacht te loopen (op pad te gaan)?” Toen hij dat gezegd had, haalde hij bamboe die hij als fakkel zou gebruiken. Hij zeide aldus: „Blijf jij hier, oudste broer, kom naar mijn fakkel zien op de galerij”. Zijn oudste broer kwam er uit, zijn pruimsel medebrengende, vervolgens ging hij zitten. Zijn jongere broer sprak aldus: „Als mijn fakkel dooft en weer opvlamt, dan zal mij een buffel achterna zitten; als hij in eens goed dooft, dan zal mij een sneller dooden.”

Hij ging nu inderdaad aan 't loopen; zeven dalen ging hij over en zeven bergen. Zijn oudste broer zag, dat de fakkel van zijn jongste broer in eens uitging. Vervolgens sprong hij zijn huis binnen om zijn pruimsel te halen, met zijn schild, zijn zwaard, zijn speer. Vervolgens liep hij hem hard achterna. Hij vond slechts een hoop, dat was zijn lichaam. Zijn hoofd was weg, de snellers hadden het meegenomen. Hij ging ze achterna; zeven dalen, zeven bergen ging hij over, toen be-

klom hij zijn berg. Boven op zijn berg gekomen, klom hij in een boom, hij zag neer op de vlakte. Hij zag degenen die zijn jongere broer gedood hadden, slapen. Hij daalde toen af om te zoeken een goede standplaats op den berg in 't midden, hij ging den krijgskreet aanheffen naar de slapers. Toen zij ontwaakten, zeide hij aldus: „Snellers, komt hier”. Zij stonden daarboven op, toen begonnen ze elkaar te speren. Iemand gooide met een speer, hij weerde ze af. Toen speerde hij er veel, het waren er vijftig, die hij in één keer speerde. Hij begon weer te speren, vijftig weer in één keer speerde hij. Toen dat klaar was, zocht hij de schedelhuid van zijn jongere broer. Ieder had wat van de schedelhuid van zijn jongere broer aan zijn schild bevestigd. Hij zocht ze uit en keerde terug, en vond zijn jongere broer met wormen. Toen zeide hij: „Wat zal ik je doen, vriend, jij die onder de wormen zit?” Hij verwijderde hem van het buffelpad, vervolgens hechtte hij de schedelhuid van zijn jongere broer weer aan elkaar, zoodat hij weer als vroeger was. Toen hij klaar was met het aan elkaar hechten, bond hij het (gehechte hoofd) in goed. Hij liet hem daar rustig liggen. Een keer deed hij het weer open, zijn schedelhuid was gelittekend. Toen dat afge-loopen was, riep hij allen die bijten (kunnen), tenslotte een duizendpoot, zijn schild werd opgehangen aan zijn zijde, zoo ook zijn zwaard. De duizendpoot beet in zijn kruin, toen stond hij op, hij hief den krijgskreet aan. Zijn oudere broer zeide: „Dàt is je leven, als ik je niet levend gemaakt had! Maak je gereed, we gaan naar Lowa.” Zij vertrokken. Aangekomen, verzamelden ze levenskracht.

A a n t e e k e n i n g e n .

Manangka' „besluipen, op handen en voeten zich voortbewegen”, hier coire.

Medodoë' „roepen”, gereduplicateerde vorm van *doë*.

- Tohawi'* „die slaaf is, slaaf”, st. *hawi'*.
Kareba „bericht”.
Me'o'ai „wekken”, gereduplicateerde vorm van *ai*.
Niwea' „geopend worden”, st. *wea'*.
Wamba' „deur”, Bad. *baba'*, Taw. *wombo*.
Momama' „pruimen”.
Toengkaiami „uw bedoeling”, st. *toengka'*, Bad. *toengga*.
Ketoerua „slaapplaats”, st. *toeroe* „liggen”, Bad. *toeroe*.
Tokëka „oudere broer of zuster”, st. *këka*, Mal. *kakak*; *tokokëka* „de alleroudste broer of zuster”.
Hinee' „jongere zuster”; *tohinonee'* „de allerjongste zuster”.
Totoeari „jongere broer”, st. *ari*, Bad. *adi*, Mal. *adik*; *totoeari-ari* „de allerjongste broer”.
nDewo'o of *ndewëwë'ëna* „nu”.
Hintoedë „straks”, „zoo dadelijk”.
Balo „bamboe”, vgl. Bad. *balo'*.
Hingki', de aanwijzer van het futurum, „zal”.
Hoe|oe', Bad. *hoe|o* „hars, harsfakkel”, fakkel in 't algemeen.
Tangko' „galerij, uitbouw”.
Pide' „uitgebluscht”.
Maki' „vlammen, branden”.
Nodapa'a „hij vervolgt mij, hij zit mij achterna”, st. *dapa*.
Hamomolo' „één hoop”, st. *mol'o'*, Bad. *bol'o'*.
Wota, Bad. *wata* „lichaam”.
Toetoe' „hoofd”.
Mepopanto „op neer zien”, st. *panto*.
Petoti'ana „zijn standplaats”, st. *ti'i*, Bad. *tede'*; *metoti'i* „overeind staan”.
Mongkoeroe „den krijgskreet aanheffen”.
Mengkëhooe „zich afwaarts begeben, afdalen”.
Rea' „boven”.
Nohingki' „hij weerde af”.

- Hori-hori* „ieder”, Bad. *hore-hore*.
Nipekohoiki „gehecht, gehangen aan”, st. *hoi*, Bad.
toë.
Në'iwì „hij zoekt uit”, st. *iwì*.
Moili „met wurmen”.
Lamara, Bad. *lambara* „buffelpad”, st. *lamba'* „hoe-
den van dieren”, lett. berijden.
Nopodëkiki „hij hechtte vast, hij plakte op”, st. *dëki*.
Nopoetoe' „hij pakte in”, st. *poetoe'*, Bad. *poto'*.
Nopoleba' „rustig laten liggen”.
Mohoengkëi „opendoen, openen”, st. *hoengkë*, Bad.
hoengka'.
Nirondo „van litteekens voorzien”.
Metotio „bijten”, st. *tio*.
Ēlupa' „duizendpoot”, Bad. *alipa*.
Oho „rib”, *i ohoana* „aan zijn zijde”.
Mearo „opstaan”.